

INSURECȚIA ARMATĂ DIN AUGUST 1944 — COTITURĂ ISTORICĂ ÎN VIAȚA POPORULUI ROMÂN

Evenimentele istorice petrecute cu două decenii în urmă au constituit incununarea frământărilor sociale, a ascuțirii contradicțiilor legate de situația internațională a României din perioada premergătoare celui de al doilea război mondial, accentuate la extrem în anii dictaturii militare-fasciste. În decursul a mulți ani, masele populare, sub conducerea Partidului Comunist din România, au desfășurat mari bătălii revoluționare împotriva exploatării burghezo-moșierești, împotriva fascizării țării, pentru drepturi democratice.

Eroicele lupte din februarie 1933 ale muncitorilor feroviari și petroliști, în cursul cărora clasa muncitoare, sub conducerea partidului comunist, s-a afirmat ca exponent al intereselor vitale ale întregului popor, au întărit legăturile partidului cu masele largi ale poporului, influența sa politică în rindurile oamenilor muncii și au dus la ridicarea din sînul muncitorimii a numeroase cadre de militanți revoluționari căliți, avînd remarcabile calități politice și organizatorice. Ele au îmbogățit experiența revoluționară a clasei muncitoare, a maselor, pregătindu-le pentru marile bătălii antifasciste din perioada următoare.

În fruntea forțelor democratice și progresiste care luptau împotriva expansiunii Germaniei hitleriste și a organizațiilor fasciste din țara noastră, se afla partidul comunist.

Poporul român nu s-a împăcat niciodată cu aservirea țării Germaniei hitleriste și cu susținătorii lor din interiorul țării noastre. Ridicînd steagul luptei împotriva fascismului, care devenise principala primejdie pentru poporul român, partidul comunist a acționat cu consecvență pentru unirea și mobilizarea tuturor forțelor democratice, îngrijorate de orientarea periculoasă a politicii celor mai reacționare cercuri ale claselor conducătoare asupra destinului poporului român.

În anii 1934—1937 s-au desfășurat puternice greve muncitorești, cum au fost grevele minerilor de la Comănești—Bacău, ale metalurgiștilor de la fabrica „Schill” — Brașov, ale muncitorilor forestieri de la Tirgu Mureș, părăsirea lucrului de către muncitorii petroliști de la sondele societății „Subsolul român” din Valea Prahovei, grevele metalurgiștilor de la „Haug” — București, ale minerilor de la Anina, ale textiliștilor din Bu-huși, ale muncitorilor de la Fabrica de încălțăminte „Dermata” — Cluj, grevele muncitorilor de la Uzinele de vagoane „Astra” — Arad, de la

„Industria lînii“ — Timișoara, de la fabricile „Nova“, „Astra“, „Venus“ din București etc.¹

Într-o serie de județe din țară (Ilfov, Romanati, Vilcea, Gorj, Mehedinți, Hunedoara, Alba, Turda, Cluj, în Valea Ghimeșului) au avut loc acțiuni ale țăranilor împotriva execuțiilor silite, a terorii fiscale².

Capacitatea partidului comunist de a îmbina diferitele forme ale muncii ilegale cu cele legale și semilegale și-a găsit ilustrarea în activitatea desfășurată de un șir de organizații antifasciste (Comitetul național antifascist, Liga muncii, Blocul pentru apărarea libertăților democratice, Madosz, Frontul studențesc democrat, Uniunea democratică, Amicii U.R.S.S.³); în frontul unic muncitoresc de jos, realizat în cursul unei serii de acțiuni greviste; în marile demonstrații de masă din capitală și alte orașe; în editarea a numeroase publicații legale („Reporter“, „Clopotul“, „Ecoul“, „Orizont“, „Népakarat“, „Korunk“, „Cuvîntul nou“, „Raza“ etc⁴); în acordul privind întemeierea Frontului popular, încheiat de către Blocul democratic, Frontul plugarilor, Madosz și Gruparea socialistă condusă de C. Popovici; în succesul frontului democratic în alegerile parlamentare parțiale din județele Mehedinți și Hunedoara. Lupta perseverentă, plină de abnegație a comuniștilor, a forțelor democratice și progresiste a frînat pentru un timp procesul de fascizare a țării. Poporul român privea cu ură fascismul german în care vedea continuatorul militarismului german, promotorul principal al ciuntirii României în perioada celui de al doilea război mondial. Odiosul dictat de la Viena, prin care partea de nord a Transilvaniei a fost răpită patriei noastre și cedată Ungariei hortiste, a stîrnit un uriaș val de revoltă de la un capăt la altul al țării. Partidul Comunist din România a chemat masele la manifestații de stradă. Demonstrații cuprinzînd sute de mii de oameni au avut loc la Cluj, Timișoara, Oradea, Brașov și în alte zeci de orașe.

Instaurarea sîngeroasei dictaturi militare-fasciste, intrarea trupelor germane în România, aruncarea poporului român împotriva voinței sale în criminalul război hitlerist, creaseră în rîndurile poporului român un puternic focar al urii împotriva hitleriștilor și a agenturii lor din țară. Aceste evenimente au întetit acțiunile de organizare a mișcării de rezistență a poporului român împotriva dictaturii militare-fasciste și a coteropitorilor hitleriști.

În avangarda luptei antifasciste se afla clasa muncitoare în frunte cu Partidul Comunist din România. „Sarcina și răspunderea istorică a Partidului Comunist din România față de poporul român constă în organizarea în România a luptei — alături de marele popor sovietic și de celelalte popoare coteropite — pentru zdrobirea fascismului sîngeros german și a slugilor sale din toate țările, pentru alungarea ocupanților germani din România, pentru doborîrea bandei de trădători de la cîrma țării în frunte cu generalul Antonescu, pentru eliberarea țării de sub jugul sîngeros german, pentru victoria Uniunii Sovietice, pentru România

¹ 20 de ani de la eliberarea României. Edit. Politică, 1964, pag. 7—8.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

liberă și independentă“, — se arăta în circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941⁵.

Analizînd situația creată în urma împingerii țării în criminalul război hitlerist, P.C.R. și-a fixat tactica, îndreptată spre mobilizarea și unirea tuturor forțelor antihitleriste, împotriva dictaturii militare-fasciste și cîmpitorilor hitleriști, pentru scoaterea României din războiul hitlerist. În platforma din 6 septembrie 1941, partidul comunist chema partidele, grupările și personalitățile politice, toți patrioții, la crearea unui larg front patriotic împotriva fascismului și războiului antisovietic.

Platforma cuprindea revendicări vitale ale poporului român: încetarea războiului împotriva Uniunii Sovietice și lupta alături de U.R.S.S. și de toate popoarele iubitoare de libertate, împotriva Germaniei hitleriste, alungarea hitleriștilor din țară, recucerirea libertății și independenței naționale a României, răsturnarea dictaturii militare-fasciste, formarea unui guvern din reprezentanții tuturor forțelor patriotice, eliberarea nordului Transilvaniei și altele. „Împiedecarea producției de război, a transportului de muniții, arme și armate pentru asupritorii singeroși ai poporului român, pentru războiul lui Hitler, lupta cu arma în mînă împotriva armatei lui Hitler — se sublinia în platformă — e datoria fiecărui patriot român, care iubește libertatea și independența poporului român“⁶.

Activitatea partidului comunist se desfășura în condiții deosebit de complexe, create în urma teroarei sălbatice a dictaturii militare-fasciste, a uneltirilor grupului trădător în frunte cu Ștefan Foriș, strecurat în conducerea partidului.

Dejucînd provocările trădătorilor, însuflețiți de un înalt patriotism și îndrumați de nucleul conducător al partidului în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, aflat în lagăr, de cadrele devotate din afară, comuniștii au condus cu riscul vieții activitatea de sabotare a mașinii de război hitleriste, au organizat greve, demonstrații și alte acțiuni, au desfășurat o susținută acțiune de propagandă pentru demascarea politicii trădătoare a dictaturii fasciste, a caracterului antinațional al războiului hitlerist, mobilizînd toate forțele patriotice, întregul popor la luptă în vederea răsturnării dictaturii militare-fasciste. Exprimînd convingerea comuniștilor în succesul deplin al luptei antifasciste, în scrisoarea trimisă din închisoarea Caransebeș în noiembrie 1941, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej spunea:

„...Marele front al popoarelor a devenit o realitate istorică și el se întărește cu fiecare lovitură dată fascismului... Sînt convinși că nu departe este ziua cînd această forță monstruoasă va fi sfărîmată în mod definitiv și pentru totdeauna“⁷.

Organizațiile de partid din Valea Prahovei, Brașov, Banat, Dobrogea, Moldova etc. au luat măsuri spre a-și reorganiza activitatea în funcție de noile condiții ale războiului. În ciuda prigoanei, partidul comunist și-a menținut și consolidat legăturile în uzine, la sate, în armată, în rîndurile intelectualilor. Au acționat celule de partid în marile întreprinderi — la

⁵ *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, Ed. II, 1953, pag. 345.

⁶ *Idem*, pag. 349.

⁷ *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, nr. 4/1964, pag. 21.

„Grivița“ — C.F.R., „Lemaître“, „Malaxa“, „Leonida“, S.T.B., „Wolf“, Arsenalul armatei, „Gagel“ din București, la Reșița, la I.A.R. și „Schill“ — Brașov, rafinăriile „Unirea“, „Româno-Americană“, „Concordia“ — Ploiești, Schela Moreni, Șantierul naval Constanța, Galați, Turnu-Severin, la exploatarea miniere din Valea Jiului, la Hunedoara, la Fabrica „Țesătura“, Atelierele C.F.R. Nicolina—Iasi și în numeroase alte unități⁸.

Împotriva voinței trădătorilor, organizațiile de partid, comuniștii, cu riscul vieții conduceau masele, organizau acțiuni de sabotare a mașinii de război hitleriste, uneau în jurul lor forțele patriotice. Creșterea stării de spirit antifasciste în rândurile clasei muncitoare, a urii împotriva cotropitorilor hitleriști își găsea reflectare într-un șir de acțiuni revendicative și proteste, greve și acte de sabotaj în uzine, mine, gări, care loveau în mașina de război hitleristă. Încă din primii ani ai războiului hitlerist au avut loc greve și conflicte de muncă la Uzinele „Wolf“, la Arsenal, la uzinele „Lemaître“, unități care executau comenzi militare, la „Astra“ — Arad, pe șantierul conductei de petrol de pe linia Cernavodă-Constanța, la Uzinele „Solvay“ — Turda. În întreprinderile metalurgice și constructoare de mașini, în industria petrolieră, aveau loc acțiuni de sabotaj și diversiune. Transporturile de trupe și armament spre front erau stingherite prin incendiarea osiilor vagoanelor ca urmare a acțiunilor de sabotaj întreprinse de ceferiști⁹. Sub conducerea comuniștilor au fost create și au acționat grupuri de sabotaj în uzinele producătoare de armament, între care: „U.D. Reșița“, „Cugir“, „Malaxa“, „Astra-Brașov“, „Lemaître“ și altele. Din diferitele forme folosite de muncitori în lupta pentru stingerirea producției de război în întreprinderile metalurgice și de armament — ne reprezentarea la lucru, învoirile în caz de boală, prestarea lucrului încet și de slabă calitate etc. — a fost sabotajul activ, care consta în tăierea curelelor de transmisie, producerea de scurt-circuite electrice la instalații, introducerea de corpuri tari în orificiile de alimentare cu ulei a mașinilor, schimbarea măsurilor la strunguri, slăbirea compozițiilor la turnătorii, stricarea siguranțelor de la tablourile electrice și, în special, a celor de forță motrice, stricarea pieselor prin execuție greșită etc.¹⁰ Astfel, la U.D.R. secția oțelărie, muncitorii nu respectau tehnologia de fabricație, deteriorau cuptoarele, introduceau în cuptoare corpuri străine ce stricau compoziția aliajelor etc. Prin nerespectarea tehnologiei fabricației, procentajul de rebuturi la unele șarje s-a ridicat la 50% din totalul lor. În perioada 1942—1943, în sectorul tunuri al U.D.R., s-a întrebuințat la mecanismul de recul al tunurilor glicerină amestecată cu acid clorhidric, fapt ce a provocat scoaterea din funcțiune a acestor tunuri. La Uzinele „Malaxa“, ca urmare a acțiunilor de sabotaj, în august 1942 au fost stricate două vagoane de focoare. La fabrica de armament „Astra“ — Brașov, la 22 septembrie 1941, comisia militară de recepție a respins, la secția 570, un mare număr de piese pentru motivul că prezentau multe defecte. La 5 martie 1943, muncitorii din această fabrică au provocat stricarea presei pentru proiect-

⁸ „Scinteia“ din 31 iulie 1964.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Vezi articolul „Acțiuni ale muncitorilor din industria metalurgică și de armament pentru sabotarea războiului hitlerist“, de M. Grosu, Gh. Găinușe, B. Iani, în *Analele I. I. P.* nr. 5/1964.

tile de 75 și 105 mm, ceea ce a avut drept urmare reducerea capacității de producție a uzinei și întârzierea livrării comenzilor de proiectile de artilerie pentru front. La „Cugir“, „Vulcan“, „Lemaître“, și altele organizațiile P.C.R. conduceau de asemenea cu multă eficacitate sabotarea producției de război, lucru pe care înseși organele siguranței îl constatau cu neliniște. Sabotajul se extindea tot mai mult, ajungând la proporții îngrijorătoare pentru guvern și comandamentul hitlerist. Pe frontul antisovietic soseau tunuri și mitraliere defecte, avioane cu reparații incomplete. Trenuri întregi cu produse petroliere pentru front erau aruncate în aer, la fel și depozite de armament.

La rîndul ei, țărănimea muncitoare, lipsită în mare parte de pămînt și inventar agricol, lovită crunt de povara mobilizărilor și a rechizițiilor de tot felul, își manifesta ostilitatea față de războiul hitlerist și dictatura militară-fascistă. Un loc important în manifestările țăranilor l-au ocupat acțiunile contra rechizițiilor forțate, îmbrăcînd forme variate (sabotarea livrărilor forțate menite să aprovizioneze mașina de război hitleristă, ascunderea cerealelor și vitelor, refuzul plății impozitelor etc.). În multe locuri, țăranii refuzau să se prezinte la încorporare sau pentru detașamentele de muncă. Țărănimea a fost atrasă alături de clasa muncitoare la acțiuni din ce în ce mai hotărîte împotriva dictaturii militare-fasciste. Ea a sprijinit sabotajul activ și de lovire a mașinii de război fasciste, a participat la acțiunile de partizani fie direct, fie acordîndu-le ajutor material.

Starea de nemulțumire față de regimul fascist și războiul antisovietic se accentua și în rîndurile intelectualilor. Încă în perioada premergătoare războiului, cele mai reprezentative personalități ale vieții culturale, printre care C. I. Parhon, N. Iorga, G. Enescu și M. Sadoveanu, s-au ridicat în mod public împotriva hitlerismului. Numeroși oameni de știință și cultură se opuneau concepțiilor fasciste, răspîndind pe diferite căi în rîndurile poporului ideile umanismului și ale patriotismului. Ei își dădeau seama din ce în ce mai clar că numai răsturnarea dictaturii militare-fasciste va putea salva țara de o catastrofă națională.

Cu toate că guvernării fasciste au trecut la intensificarea măsurilor teroriste împotriva grupărilor și organizațiilor patriotice și a conducătorilor lor¹¹, nemulțumirea maselor și rezistența antifascistă capătă un caracter tot mai larg. În aprilie 1944, 69 oameni de știință, membri ai Academiei Române, profesori ai universităților din București, Iași și Cluj (Sibiu) înaintează lui Antonescu un memoriu în care își exprimă protestul față de politica fascistă și cer ieșirea României din războiul hitlerist. „Interesele vitale ale statului și poporului — se spunea în memoriu — cer imediata încetare a războiului, oricare ar fi greutățile acestui pas. Sacrificiile pe care România ar trebui să le facă vor fi incomparabil mai mici și mai puțin dureroase decît continuarea războiului“¹².

¹¹ La sfîrșitul anului 1943, Siguranța generală a arestat un grup de luptători patrioți în frunte cu prof. Vlădescu Răcoasa, avocatul Mihail Magheru, muncitorul Petre Ioan și dr. Petru Groza. Sub învinuirea că atentează la siguranța statului, grupul a fost deferit Curții Martiale. „Zeci de martori s-au perindat — scria România Liberă în martie 1944, cu privire la procesul patrioților — foști miniștri, profesori universitari, oameni simpli. Toți au făcut mărturie pentru personalitatea curată, pentru patriotismul cald al fruntașilor patrioți.“ (România Liberă din 22 martie 1944).

¹² Lupta de clasă, nr. 11/1956, pag. 107.

Nu numai clasa muncitoare, țărănimea, intelectualii, meseriașii și funcționarii vedeau în hitleriști pe dușmanul înverșunat al intereselor naționale, ci și cercuri importante ale burgheziei, lovite în interesele lor prin acapararea unor poziții principale în economia națională de către monopolurile germane. Legate încă mai de mult prin interese economice și politice de Anglia, Franța și S.U.A. și influențate de noile împrejurări politice și militare, aceste cercuri nutreau tot mai mult sentimentul apropierii țării de coaliția antihitleristă.

Starea de spirit generală a maselor se reflecta și în rîndurile armatei. Marea masă a militarilor era împotriva războiului hitlerist, nu dorea să slujească drept carne de tun pentru interesele străine poporului. În mintea ostașilor români stăruiau încă suferințele îndurate de pe urma cuceririi germane, jaful și crimele săvîrșite de ocupanți pe teritoriul României în 1916—1918, ecoul bătăliilor de la Mărășești, Oituz, din primul război mondial. Sentimentele antifasciste ale Armatei române s-au amplificat ca urmare a jefuirii țării de către Germania hitleristă, a pierderilor grele suferite pe front, a comportării trupelor hitleriste, care trăgeau adeseori asupra soldaților români aflați în retragere, striveau rănii sub șenilele tancurilor, umileau și loveau ostașul român. Adîncă nemulțumire față de armata hitleristă se manifesta și în rîndurile ofițerilor români, avînd la bază cauze asemănătoare celor care determinau starea de spirit antihitleristă a soldaților. Chiar și unii ofițeri superiori înțelegeau că țara nu putea decît să sufere dacă continua să urmeze Germania hitleristă. Drept consecință a acestei situații, precum și în urma muncii politice desfășurate de P.C.R. în rîndurile armatei, numeroși ostași români părăseau frontul, trecînd de partea Armatei Sovietice sau a partizanilor, intrau tot mai des în ciocniri armate cu soldații germani. Pe măsura prelungirii războiului antisovietic se confirma constatarea lui Hitler că în rîndurile unităților românești „au început să se ivească simptomele de dezagregare”¹³.

O însemnată influență asupra creșterii stării de spirit antifasciste a maselor a avut evoluția situației de pe front. „Eroismul fără seamăn al Armatei Sovietice, care purta pe umerii ei greul războiului — arată Gheorghe Gheorghiu-Dej — loviturile nimicitoare pe care le dădea pe front armatelor fasciste insuflau un puternic avînt luptei de eliberare a poporului român”¹⁴.

Pentru a stăvili valul nemulțumirii crescînde a poporului și a salva de prăbușire dictatura militară-fascistă, țara a fost transformată într-o uriașă carceră. Pe lîngă organele represive interne, acționau 11 servicii de spionaj și informație hitleriste, în frunte cu gestapoul. Consiliile de război au condamnat la moarte numeroși comuniști și luptători antifasciști.

În lupta împotriva fascismului și-au dat viața Filimon Sirbu, Petre Gheorghe, Francisc și Lili Panet, Ada Marinescu, dr. Kornhauser, Ștefan Plavăț, Jozsa Béla, Lazăr Grünberg, Bernát Andrei, Suzana Pîrvulescu, Ion Suci, Iustin Georgescu, Pompiliu Ștefu, Nicolae Mohănescu și

¹³ „Scînteia” din 31 iulie 1964.

¹⁴ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *A XX-a aniversare a eliberării României de sub jugul fascist*. Edit. Politică, 1964, pag. 8.

alții. Peste 3 600 luptători au fost condamnați la ani grei de închisoare, iar alți aproape 5 500 de comuniști și antifasciști au fost internați în lagăre în anii războiului. În afara acestora, zeci de mii de cetățeni erau țirîți în lagăre, li se fixa domiciliu obligatoriu. În timpul războiului hitlerist, cea mai mare parte a cadrelor de bază ale P.C.R. se afla în spatele grătilor și a sîrmelor ghimpate. Aici s-a format adevăratul nucleu conducător al partidului comunist, conducerea sa efectivă, forța însuflețitoare a mișcării de rezistență antifascistă. Teroarea n-a putut să înfrîngă voința de luptă a comuniștilor și a celorlalți luptători antifasciști. Masele populare conduse de P.C.R. opuneau o rezistență din ce în ce mai activă.

*

Creșterea nemulțumirii și a revoltei maselor populare, pierderile catastrofale suferite pe front, accentuarea stării de spirit antihitleriste în armată sporeau deruta și panica în rîndurile întregii reacțiuni. În aparatul de stat fascist au apărut și se accentuau rapid semne de dezorganizare. Toate acestea arătau că regimul antonescian intrase într-o criză politică și militară. În același timp ieșeau la iveală contradicțiile între guvernul fascist și monarhie, care, deși a sprijinit dictatura militară-fascistă și era părtașă la împingerea țării în războiul hitlerist, nu voia să-și mai lege soarta de regimul fascist, al cărui sfîrșit catastrofal se contura tot mai accentuat.

În aceste condiții, analizînd principalele probleme ale vieții partidului, ale strategiei și tacticii sale, situația internă și internațională pe tărîm politic și militar, cadrele de bază ale partidului din închisori, lagăre și din ilegalitate au elaborat încă în vara anului 1943, sub conducerea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, o platformă care prevedea răsturnarea dictaturii militare-fasciste, scoaterea României din războiul antisovietic și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, formarea unui guvern din reprezentanții tuturor forțelor antifasciste, înfăptuirea de reforme democratice¹⁵.

Înfăptuirea obiectivelor prevăzute în platforma elaborată de P.C.R. necesita întărirea rîndurilor partidului, a legăturilor sale cu masele. În această privință, un rol hotărîtor a avut curățirea conducerii partidului de elementele dușmănoase, în frunte cu Șt. Foriș. Clica de trădători ducea o acțiune de descompunere și decapitare a organizațiilor de partid, denatura linia revoluționară a partidului, sădea confuzii în rîndurile comuniștilor și ale celorlalți oameni ai muncii, urmărea să demoralizeze și să compromită pe militanții devotați. Prin diferite intrigi, calomnii și alte manevre perfide, trădătorii au încercat să provoace nemulțumiri și disensiuni în rîndurile cadrelor de partid, cu scopul de a submina unitatea P.C.R., a-i slăbi capacitatea de luptă și a-i paraliza activitatea.

În urma a numeroase căderi, cele mai multe rezultate ale unor provocări, ajungînd la concluzia că în conducerea de partid se infiltrasera o agentură a dușmanului, cadrele de bază s-au orientat încă în închisoarea Caransebeș spre pregătirea măsurilor necesare pentru a salvagarda exis-

¹⁵ Lupta de clasă, nr. 8/1964, pag. 14 și Gheorghe Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, pag. 8.

tența partidului. Treptat s-a trecut la izolarea lui Foriș. Sub conducerea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, cadrele vechi, călite, aflate în lagărul Țirgu Jiu — tovarășii Chivu Stoica, Gh. Apostol, N. Ceaușescu, Al. Drăghici și alții — au refăcut unitatea organizației de partid, subminată de elementele oportuniste legate de Foriș. Comuniștii, colectivele de deținuți antifasciști din toate închisorile — Caransebeș, Lugoj, Văcărești, Mislea, colectivul antifascist condus de tovarășul Alexandru Moghioroș din închisoarea Țirgu Ocna, colectivele din Rîbnița, din lagărele Țirgu Jiu, Vapniarca, Grosulova — au constituit o forță combativă puternică, unită, situată pe poziții partinice¹⁶.

Înlăturarea elementelor dușmănoase a necesitat o mare încordare de forțe, curaj imbinat cu multă circumspecție, cu grija de a apăra unitatea partidului, de a-l feri de dezorientare, de convulsii și a nu-l expune la noi lovituri din partea organelor represive. În ziua de 4 aprilie 1944 grupul lui Foriș a fost înlăturat din conducerea partidului fără ca dușmanul să prindă de veste. După înlăturarea agenturii de trădători a fost desemnată o conducere provizorie a partidului cu funcții operative, formată din tovarășii Emil Bodnăraș, C. Pîrvulescu, I. Rangheț și alți activiști¹⁷.

În scrisoarea din 16 aprilie 1944 adresată tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej și celorlalte cadre de partid aflate în lagărul de la Țirgu Jiu, tovarășii din afară arătau: „În toate ne-am condus de sfaturile voastre. Îndeosebi sfaturile lui F... (Fieraru — numele conspirativ al tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, n.n.) au fost determinante pentru alcătuirea întregului plan. Rîndurile voastre au însemnat pentru noi un sprijin puternic. Ele ne-au întărit hotărîrea și ne-au îngăduit să găsim metoda cea mai sigură pentru a feri familia (partidul, n.n.) de convulsii și a nu da ocazie lui Tanti Varvara (aparaturii de represiune al statului burghez-moșieresc, n.n.) să se amestece în treabă... Un capitol întunecos din istoria familiei noastre a fost definitiv închis. Sfatul lui F. cu privire la organizarea moștenirii (măsurile de reorganizare a partidului, n.n.) ni l-am însușit în întregime, el fiind cel mai corespunzător cu stările deosebite de astăzi”¹⁸. Apreciind însemnătatea înlăturării din conducerea partidului a elementelor dușmănoase, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej scria în scrisoarea din 25 aprilie, adresată tovarășilor din afară: „Nici nu vă puteți închipui cu ce mare bucurie și entuziasm am primit comunicarea și cele cîteva amănunte despre felul cum s-a desfășurat acțiunea... Cu rîndurile strînse, cu unitatea adevărată a partidului vom putea pași hotărît pe calea îndeplinirii sarcinilor ce stau în fața clasei muncitoare și a poporului român în acest sector atît de important pentru desfășurarea evenimentelor militare și politice”¹⁹. În scrisoare tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a dat o serie de îndrumări de mare însemnătate privind întărirea capacității de luptă a partidului, realizarea unității de ac-

¹⁶ „Scînteia” din 31 iulie 1964.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ „Scînteia” din 22 august 1958.

¹⁹ Ibidem.

țiune a clasei muncitoare, unirea tuturor forțelor patriotice în scopul răsturnării dictaturii militare-fasciste.

Înlăturarea elementelor trădătoare din conducerea partidului a avut o însemnătate deosebită în întărirea unității partidului, a coeziunii sale; ea a redat Partidului Comunist din România întreaga sa vigoare și capacitate de luptă, i-a descătușat forțele, permițându-i să acționeze hotărît pentru îndeplinirea misiunii de forță conducătoare în lupta pentru eliberarea României de sub jugul fascist.

S-a trecut apoi la reorganizarea întregii activități a partidului. În scurt timp au fost consolidate legăturile cu organele de partid din întreaga țară. Au fost luate măsuri pentru îmbunătățirea muncii organizatorice, de propagandă și agitație, întărirea conspirativității; au fost promovate cadre muncitorești revoluționare, hotărîte să lupte cu orice sacrificii pentru cauza partidului, a fost reorganizat resortul militar al partidului, ceea ce a dus la intensificarea activității desfășurate de comuniști în armată²⁰.

Cu rîndurile strînse, P.C.R. a trecut la intensificarea pregătirilor în vederea insurecției armate.

Partidul comunist, aplicînd creator principiile strategice și tactice leniniste, potrivit condițiilor concrete de atunci ale României a urmărit cu perseverență realizarea unei coaliții cît mai largi a tuturor păturilor sociale, grupurilor, partidelor și personalităților interesate în eliberarea țării de sub jugul fascist. Coalizarea într-un singur front de luptă a tuturor forțelor patriotice, antihitleriste putea fi înfăptuită numai în jurul și sub conducerea clasei muncitoare, forța socială cea mai înaintată, mai combativă și consecvent revoluționară a poporului.

O condiție primordială pentru asigurarea rolului conducător al clasei muncitoare în lupta pentru doborîrea dictaturii militare-fasciste și pentru înfăptuirea unor transformări revoluționare ulterioare era realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare. De aceea, trecînd nemijlocit la pregătirea insurecției armate, partidul comunist și-a îndreptat eforturile spre realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare, prin crearea Frontului Unic Muncitoresc.

Încă din primii ani ai războiului hitlerist, în ciuda împotrîvirii agenției dușmănoase pătrunse în conducerea de partid, organizațiile locale ale P.C.R. militau pentru a realiza în întreprinderi frontul unic cu muncitorii social-democrați și a crea astfel o temelie solidă frontului patriotic. Muncitorii din numeroase întreprinderi, printre care Atelierele C.F.R.-„Grivița“, Uzinele „Malaxa“, „Lemaître“, S.T.B., Reșița, rafinăria „Concordia“ — Ploiești au desfășurat în front unic lupta pentru mărirea salariilor, pentru condiții omeneste de muncă și de trai, împotriva terorii fasciste. Înțelegînd din ce în ce mai mult că salvarea țării este posibilă numai prin lupta alături de comuniști și pe drumul trasat de P.C.R., un șir de organizații locale ale P.S.D. au sprijinit politica P.C.R.²¹.

După curățirea conducerii de partid de elementele dușmănoase, în condițiile nou create se impunea cu deosebită acuitate realizarea unității de

²⁰ „Scînteia” din 31 iulie 1964.

²¹ „Scînteia” din 6 august 1964.

acțiune a clasei muncitoare. Pe baza înțelegerii încheiate de P.C.R. și P.S.D. în aprilie 1944, a luat ființă Frontul Unic Muncitoresc, care din momentul creării sale a devenit coloana vertebrală a coaliției tuturor forțelor politice hotărâte să lupte pentru eliberarea țării.

În manifestul editat la 1 Mai 1944 de către F.U.M. se spunea: „În ziua de 1 Mai, ziua ei de luptă și de speranță, muncitorimea organizată, unită, de la comuniști pînă la social-democrați, cheamă întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg poporul român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile indiferent de culoare politică, credință religioasă și apartenență socială, la lupta hotărâtă pentru:

Răsturnarea guvernului Antonescu. Formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste.

Izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinilor de război germane!

Sprîjinirea Armatei Roșii eliberatoare!

Alianța cu Uniunea Sovietelor, Anglia și Statele Unite.

Pentru o Românie liberă, democratică și independentă!”²²

În acelaș timp, manifestul chema clasa muncitoare la luptă pentru ziua de lucru de 8 ore; sporirea imediată a salariilor pe măsura scumpetei; imediata demilitarizare a întreprinderilor; asigurarea dreptului de liberă organizare sindicală și politică; libertatea de gândire, a scrisului și a cuvîntului, eliberarea tuturor celor închiși sau internați pentru convingerile lor și pentru lupta patriotică antihitleristă etc.

Manifestul F.U.M. a fost primit cu o imensă satisfacție și însuflețire în capitală și în principalele centre muncitorești.

Sub conducerea partidului comunist, F.U.M. a desfășurat o muncă susținută în rindurile maselor populare în vederea formării de comitete în fabrici, ateliere, instituții etc. Lozincile lansate de F.U.M. au fost primite cu entuziasm de masele muncitoare. Au fost create comitete ale F.U.M. la fabrica de avioane S.E.T., la întreprinderile metalurgice „Malaxa”, la atelierele C.F.R.-„Grivița”, la „Lemaitre”, „Vulcan”, S.T.B., „Gaz și Electricitate”, la fabrica de încălțăminte „Mociornița”, precum și în multe alte întreprinderi din București și din țară.

Comitetele F.U.M. au scos manifeste tipărite care cuprindeau pe lîngă revendicările politice și revendicări economice pentru clasa muncitoare.

Realizarea F.U.M. a constituit un însemnat succes al partidului comunist, a contribuit la creșterea forței de luptă a clasei muncitoare și a capacității ei de a strînge în jurul și sub conducerea sa toate forțele patriotice, antifasciste, din țară.

Militînd în direcția coaliției tuturor forțelor antihitleriste, patriotice, democratice, P.C.R. a reușit încă în iunie 1943 să închege Frontul Patriotic Antihitlerist, la care alături de partidul comunist a participat Frontul Plugarilor, avînd în frunte pe marele patriot dr. Petru Groza, Uniunea Patrioților, Madoszul; ulterior s-au alăturat organizații locale ale P.S.D., precum și Partidul socialist-țărănesc.

²² „România Liberă” din 26 mai 1944.

Partidul comunist, aplicînd la condițiile țării noastre tactica leninistă „de a folosi cu maximum de atenție, de grijă, de prudență... orice fisură, fie cît de mică, între dușmani“, de a găsi un aliat „fie chiar vremelnic, șovăielnic, nestatornic, nesigur, condițional“²³, a folosit cu deosebită abilitate și perspicacitate politică contradicțiile din interiorul claselor dominante, dintre regimul dictaturii militare-fasciste și monarhie, pentru a îndrepta diferitele partide și cercuri politice împotriva forței celei mai reacționare — clica antonesciană.

În anii războiului hitlerist, partidele „istorice“ care și-au încetat de fapt activitatea, sabotau vreme îndelungată propunerile P.C.R. în vederea unirii tuturor forțelor antifasciste și patriotice, pentru răsturnarea dictaturii militare-fasciste, pentru ieșirea din războiul antisovietic.

Deși cunoștea adevărata față a liderilor partidelor „istorice“, P.C.R. le-a adresat în repetate rînduri chemarea de a încheia o înțelegere împotriva dictaturii militare-fasciste și a războiului hitlerist. Partidul comunist s-a condus după necesitatea izolării cît mai complete a dictaturii militare-fasciste, pentru a înlesni doborîrea ei și a scoate România din războiul antisovietic.

În mai 1944, P.C.R. a încheiat un acord cu gruparea liberală de sub conducerea lui Gh. Tătăărăscu. Aceasta reprezenta o parte a burgheziei ale cărei interese economice au avut de suferit din cauza unor măsuri ale regimului fascist și a aservirii economiei țării de către imperialismul german.

La începutul anului 1944, partidul comunist a intensificat tratativele cu delegații P.N.Ț. și P.N.L. Sub impulsul creșterii luptei antifasciste a maselor, al victoriilor repurtate pe front de coaliția antihitleristă, conducătorii partidelor „istorice“ au devenit mai „atenți“ față de propunerile P.C.R. Ei au acceptat să înceapă tratative cu reprezentanții P.C.R. și P.S.D., în vederea creării unui bloc al partidelor politice. Începînd din luna aprilie, tratativele pentru încheierea unui bloc democratic au avut un caracter permanent. Pînă la jumătatea lunii iunie, șefii P.N.Ț. și P.N.L. au tergiversat discuțiile privitoare la o acțiune comună de răsturnare a dictaturii fasciste. Abia la 20 iunie 1944, în condițiile cînd în mase aveau loc profunde frămîntări, iar în armată creștea puternic atmosfera antihitleristă, cînd între P.C.R. și cercurile palatului se stabiliseră contacte, Maniu și Brătianu, întrevăzînd că riscă să rămînă în afara evenimentelor și să se izoleze cu totul, au acceptat să colaboreze cu forțele democratice. În felul acesta ia ființă Blocul Național Democrat, în care intra P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L. Potrivit acordului din 20 iunie 1944, partidele intrate în Bloc s-au obligat să lupte pentru încheierea armistițiului, pentru răsturnarea dictaturii militare-fasciste, pentru instaurarea unei orînduiri democratice și pentru restabilirea independenței țării²⁴.

Liderii partidelor „istorice“, continuînd politica lor de tergiversare și duplicitate, cu toate insistențele P.C.R., refuză să accepte intrarea în Blocul Național Democrat a tuturor forțelor democratice. Astfel, rămîn

²³ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, E.S.P.I.P., 1956, pag. 54.

²⁴ „Scinteia“ din 1 ianuarie 1945.

în afara Blocului partidele și grupările care aderaseră la Frontul Patriotic: Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Madoszul, Partidul Socialist-Țărănesc. Partidul comunist a reînviat însă acordul cu aceste partide, grupări și organizații democratice.

P.C.R. a încheiat acordul privind crearea Blocului Național Democrat cu P.N.Ț. și P.N.L., ținând seamă de faptul că pentru răsturnarea dictaturii fasciste antonesciene acesta putea să aibă un oarecare rol pozitiv. Comuniștii nu au refuzat să colaboreze cu partidele burghezo-moșieresti și chiar cu regele, dacă această colaborare putea fi de folos cauzei eliberării naționale.

„Partidul nostru, singura forță politică activă a țării — arăta tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — polarizînd în jurul lui toate forțele patriotice, antifasciste, a înfăptuit în mod consecvent politica de coalizare a tuturor grupărilor și cercurilor politice care, indiferent de motiv, se pronunțau pentru ieșirea României din războiul fascist. În scopul răsturnării dictaturii antonesciene, partidul folosea toate contradicțiile existente în lagărul burghezo-moșieresc, inclusiv contradicțiile dintre rege și Antonescu”²⁵.

Manifestările tot mai deschise ale maselor, ale armatei, împotriva războiului hitlerist, situația militară tot mai grea, au dus la adîncirea contradicțiilor între I. Antonescu și cercurile palatului. Întrevăzînd apropierea înfrîngerii definitive a Germaniei hitleriste, regele și anturajul lui nu voiau să-și lege soarta pînă la capăt de dictatura militară-fascistă și de hitleriști. Cercurile palatului vedeau în participarea regelui la o acțiune de scoatere a României din războiul dus alături de Germania hitleristă singura cale de a scăpa monarhia de răspunderile grele ce apăsau pe umerii ei pentru sprijinirea războiului antisovietic. Aceste cercuri ajunseseră la concluzia că nu vor putea salva monarhia dacă nu vor acționa pentru ieșirea din război.

„Desigur, — așa cum arăta tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — nimeni nu și-ar putea închipui că în acele împrejurări monarhia ar fi devenit peste noapte „democratică” și „antifascistă”. Dar iminenta zdrobire a armatei hitleriste și prăbușirea dictaturii lui Antonescu au silit pe rege și anturajul său să intre în legătură cu forțele democratice, în frunte cu partidul comunist, pentru a se diferenția de Antonescu și a nu împărtași soarta inevitabilă a clicii militare-fasciste”²⁶.

P.C.R. a considerat contactul cu palatul ca util și necesar în vederea folosirii tuturor posibilităților de a scoate țara din războiul hitlerist. Partidul comunist, acceptînd colaborarea cu cercurile palatului, nu a scăpat nici o clipă din vedere faptul că regele și anturajul său vor căuta să imprime desfășurării evenimentelor linia lor proprie, adică limitarea acțiunii la o lovitură de stat, realizată de un grup foarte restrîns, fără să se facă apel la masele populare și să fie împiedicată dezvoltarea luptei revoluționare, antifasciste, a poporului. P.C.R., bazîndu-se pe influența sa mereu crescîndă, pe capacitatea sa organizatorică, a știut să dejoace aceste intenții.

²⁵ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1961 — 1962*. Edit. Politică, 1962, pag. 448.

²⁶ Ibidem.

cercurile din jurul regelui fiind nevoite să-și încadreze acțiunea în planul general elaborat de partid.

Coalizînd astfel în jurul său toate forțele patriotice, antifasciste, folosind cu pricepere contradicțiile existente între diferitele pături ale claselor sociale conducătoare, P.C.R. a încheiat un larg front antifascist, antihitlerist, cuprinzînd toate grupările și cercurile politice care, dintr-un motiv sau altul, se pronunțau pentru ieșirea României din războiul hitlerist.

Desfășurînd o muncă politică, organizatorică, multilaterală pentru îndeplinirea obiectivelor insurecției, P.C.R. și-a îndreptat atenția spre apropierea și cîștigarea armatei, atragerea de partea forțelor antihitleriste a unor generali și ofițeri superiori pătrunși de sentimente patriotice.

Evoluția evenimentelor de pe front, situația militară tot mai grea, ura tot mai deschisă a maselor populare împotriva dictaturii militare-fasciste și a hitleriștilor au exercitat o puternică înrîurire asupra unor generali și ofițeri superiori, care apreciau situația în mod realist. Se intensifica procesul de clarificare în rîndurile ofițerilor, care își dădeau tot mai bine seama de catastrofa spre care erau împinse țara și armata. Desfășurarea evenimentelor a convins mulți ofițeri că singura forță capabilă să grupeze și să organizeze pe toți cei interesați în răsturnarea dictaturii militare-fasciste era P.C.R. Acești ofițeri patrioți au luat legătură cu partidul comunist și începînd cu luna mai 1944 s-au raliat la acțiunea de pregătire a insurecției armate²⁷.

Datorită activității intense a P.C.R. în rîndurile armatei, au luat ființă în mai multe unități militare grupe de patrioți antifasciști. Astfel de grupe create de partidul comunist erau în cadrul Comandamentului Militar al Capitalei, în Regimentul geniu-aero, transmisiuni-aero de la București, Corpul V Teritorial Valea Prahovei, Flotila 3 bombardament Craiova, Regimentul 3 pionieri Roșiorii de Vede, Divizia 9 infanterie Dobrogea, Regimentul 9 Călărași, Regimentul 20 infanterie ce staționa la Turnu Măgurele, unități din Lugoj, unități din Timișoara, Regimentul 37 artilerie Turnu Severin și Regimentul 95 infanterie Turnu Severin.

Pregătind insurecția armată, partidul comunist și-a creat puternice legături în armată. În București unitățile militare se pregăteau pentru insurecție. În Valea Prahovei, trupele Corpului V Teritorial se pregăteau de asemenea pentru acțiune, stabilindu-se o serie de legături între aceste trupe și muncitorii din întreprinderile petroliere. Se desfășura activitate și în unitățile din alte regiuni ale țării.

În cadrul planului general al insurecției, P.C.R. a acordat o atenție deosebită organizării detașamentelor înarmate ale clasei muncitoare — formațiunile de luptă patriotice. Înlăturarea elementelor dușmănoase din conducerea partidului a deschis calea înfăptuirii acestor măsuri. „4 aprilie 1944 — se arată într-un raport al Comandamentului F.L.P. — a însemnat o cotitură în organizarea formațiunilor de luptă patriotice”²⁸. În răs-timp de numai două luni a fost organizat Comandamentul F.L.P., au fost

²⁷ „Scînteia” din 9 august 1964.

²⁸ „Scînteia” din 12 august 1964.

stabilite puncte de sprijin la țară, s-au creat organe regionale în Oltenia, Dobrogea, Moldova, Banat și Țara Bîrsei. Secretarii comitetelor regionale de partid au fost însărcinați cu conducerea Comandamentelor regionale F.L.P.

Cu toate că era nevoit să acționeze în condițiile de adîncă ilegalitate, P.C.R. a izbutit să închege unități ale F.L.P. într-un șir de orașe. O atenție deosebită a fost acordată Capitalei și Văii Prahovei, unde era masată majoritatea trupelor hitleriste din zona interioară și unde trăia o populație muncitorească numeroasă, cu bogate tradiții revoluționare. În Capitală s-au alcătuit formațiuni patriotice la Atelierele C.F.R. — „Grivița“, la întreprinderile „Malaxa“, „Lemaître“, S.T.B., Uzina „Grozăvești“ și în alte părți. Totodată au fost create comandamente de sectoare. Au fost înființate formațiuni patriotice de luptă — al căror număr era în continuă creștere — și la „Astra română“, „Steaua română“, „Vega“, „Româno-Americană“ și alte întreprinderi petroliere din Ploiești, precum și într-un șir de alte localități de pe Valea Prahovei. Totodată au fost create puncte de sprijin mai ales în satele învecinate cu căi de comunicație mai importante, ca în comuna Alexeni (linia Urziceni), la Fetești, Preasna, Găiseni (linia Constanța), la Sirna. Bucov în județul Prahova și în alte localități²⁹.

În condiții de strictă conspirativitate, P.C.R. a trecut la organizarea unor echipe de șoc înarmate care aveau să acționeze din primul moment împreună cu unitățile militare, urmînd ca pe baza lor să se dezvolte în cursul insurecției detașamente mari. Membrii acestor echipe erau instruiți pentru ocuparea instituțiilor guvernamentale, a obiectivelor militare hitleriste și, totodată, pentru a deveni cadre de comandă în momentul înarmării în masă a muncitorilor. A fost rezolvată cu succes și problema asigurării armamentului necesar formațiunilor de luptă patriotice. O mare parte din armament a fost procurat prin patrioții care acționau în unitățile militare.

Sub directa îndrumare a conducerii P.C.R., paralel cu pregătirile multilaterale în vederea insurecției armate, Comandamentul F.L.P. a trecut la organizarea unor acțiuni imediate împotriva mașinii de război hitleriste. În Capitală patrioții hărțuiau dușmanul, distrugînd cablurile subterane și firele telefonice ce deserveau trupele hitleriste, deteriorau mijloacele de transport auto etc. În regiunea petroliferă din Valea Prahovei, la Brașov, Reșița, Constanța, alte grupuri provocau deraieri de trenuri militare, sabotau producția de război. Totodată s-a acordat atenție culegerii de date asupra trupelor fasciste, a obiectivelor militare, legăturilor dintre formațiuni și grupurile de patrioți din armată.

În marile întreprinderi din Capitală și din țară s-au creat comitete patriotice, care desfășurau o bogată muncă de agitație și de organizare a maselor largi de muncitori. Ele publicau manifeste în care se arătau obiectivele și sarcinile imediate ce stăteau în fața muncitorilor și a tuturor patrioților în lupta pentru salvarea țării de la distrugerea totală. Ma-

²⁹ Ibidem.

nifestele comitetelor patriotice chemau pe muncitori să intre în gărzile muncitorești. Astfel de manifeste au fost publicate de comitetele patriotice de la „Malaxa“, C.F.R., S.T.B., „Lemaître“, „Mociornița“, S.E.T. și din alte întreprinderi. În manifestul Comitetului patriotic de la „Malaxa“ se spunea: „Noi lucrătorii de la „Malaxa“ trebuie să ne dăm seama că este vorba de viața noastră și de existența poporului nostru român. Ofensiva generală și hotărîtoare a aliaților împotriva mașinii de război a lui Hitler și Antonescu se poate dezlănțui în orice clipă, iar noi malaxiștii trebuie să ne ridicăm cu toată hotărîrea la lupta pentru salvarea noastră, a copiilor noștri, la lupta pentru salvarea în ultimul moment a poporului român de distrugerea sigură și pentru a șterge rușinea ce ne-a adus-o politica criminală și de jaf a lui Antonescu“³⁰.

La fel chemau și ceferiștii la luptă:

„Frați C.F.R.-iști! Salvarea noastră din această nenorocire stă în organizarea grupurilor de patrioți antihitleriști pentru: Ieșirea imediată din război și încheierea păcii cu Națiunile Unite! Răsturnarea guvernului Antonescu și formarea unui guvern din reprezentanții tuturor grupurilor antihitleriste“³¹.

Cuvîntul acestor manifeste și-a găsit ecou în rîndurile muncitorilor. Cu cît se apropia data dezlănțuirii insurecției armate, creștea și numărul formațiunilor de luptă patriotice. Efectivul echipelor de șoc a ajuns în București la 300 de oameni și în centrele principale din țară la 500—600; în același timp, numărul oamenilor pregătiți pentru a intra în acțiune îndată după declanșarea insurecției s-a ridicat la 2.000 numai în Capitală³².

O altă formă a luptei antihitleriste au fost acțiunile grupurilor de partizani organizate în diferite puncte ale țării. Asemenea grupuri și-au desfășurat activitatea în Banat, Valea Prahovei, Munții Vrancei și Parîngului, Delta Dunării și în regiunile Maramureș și Suceava. În regiunea Banat a acționat grupul de partizani „Mărășești“, a cărui bază se afla la izvoarele Bîrzavei, în localitatea Văliug. În cursul atacului efectuat asupra partizanilor de către jandarmi la 18 iunie 1944, a căzut ucis muncitorul ceferist Șt. Plavăț. Grupul de partizani „Carpați“, aflat pe Valea Prahovei, deplasîndu-se pe traseul liniei ferate Cîmpina—Brașov și ocazional pe traseul Făurei—Galați și București—Slatina, a aruncat în aer în perioada iunie-august trenuri petroliere destinate unităților hitleriste³³.

Alături de alte forme de luptă ale poporului, acțiunile întreprinse de partizani au contribuit la sabotarea mașinii de război hitleriste, la sporirea panicii în rîndurile autorităților fasciste.

Concomitent cu pregătirea politică, în cadrul pregătirilor armate, P.C.R. a elaborat planul militar al răsturnării dictaturii militare fasciste și, cu sprijinul unor generali și ofițeri patrioți, a pregătit cu minuțiozitate toate acțiunile insurecției armate.

³⁰ Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P.M.R. (K. XVIII).

³¹ Ibidem.

³² „Scînteia“ din 12 august 1964.

³³ Ibidem.

În noaptea de 13—14 iunie 1944, din inițiativa partidului comunist, a avut loc într-o casă conspirativă o consfătuire a reprezentanților P.C.R. cu reprezentanții armatei și ai palatului.³⁴

Pînă la această consfătuire secretă, cercurile din jurul regelui scontau să realizeze un plan propriu de înlocuire a lui Antonescu. Acest plan nu prevedea întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste.

Reprezentanții palatului intenționau să discute la această consfătuire doar modalitățile de a trece la înfăptuirea acestui plan. În consfătuire, reprezentantul P.C.R., tovarășul Emil Bodnăraș, a combătut acest plan nerealist și a prezentat planul partidului, arătînd că fără răsturnarea prin forță a dictaturii militare-fasciste și întoarcerea imediată a armelor împotriva Germaniei hitleriste, succesul acțiunii ar fi fost periclitat. În timpul discuțiilor, deși s-au manifestat șovăieli din partea unora dintre participanții la consfătuire, pînă la urmă planul propus de partidul comunist a fost adoptat în unanimitate.

La această consfătuire a fost constituit un Comitet Militar care avea sarcina să se ocupe de pregătirea armatei în vederea insurecției. De la început, Comitetul Militar și-a desfășurat întreaga activitate sub conducerea nemijlocită a partidului comunist, care a fost în mod practic organizatorul și conducătorul întregii acțiuni.

Pregătirile militare comportau multe greutăți, datorită numărului mare de trupe hitleriste aflate în România. Astfel, la 15 iunie 1944 hitleriștii aveau în zona frontului 460.000 oameni, în zona etapelor 157.000, iar în zona interioară aproape 60.000, dintre care 5.000 în Capitală (în 68 comandamente, unități și formațiuni) și 6.000 pe linia de centură și în satele din imediata apropiere (75 comandamente, unități și formațiuni). În regiunea petroliferă, hitleriștii aveau 25.000 oameni.

În Capitală se aflau aproximativ 6.000 ostași români, precum și formațiunile de luptă patriotice, gata să intre în acțiune în momentul declanșării insurecției.

În asemenea condiții, cînd superioritatea evidentă era de partea hitleriștilor, elaborarea unei tactici corespunzătoare pentru desfășurarea insurecției armate a necesitat o amănunțită analiză a raportului de forțe, stabilirea acțiunilor pînă în cele mai mici amănunte.

Pregătirea militară a insurecției necesita o muncă vastă, discutarea și analiza multilaterală a numeroase și diferite probleme, de la cele mai generale pînă la cele mai mici amănunte cu caracter tehnic. În cadrul pregătirii s-a dat o atenție deosebită acțiunii din Capitală și Valea Prahovei. Aceasta, deoarece în București și pe Valea Prahovei se afla o populație muncitorească numeroasă, cu tradiții și experiență revoluționară bogată, pe de altă parte, deoarece în Capitală se aflau obiectivele principale hitleriste și instituțiile centrale de stat românești, iar pe Valea Prahovei erau concentrate importante unități hitleriste, care trebuiau distruse și paralizate din primul moment al insurecției armate. Între 13—14 iunie și 23 August 1944 au avut loc numeroase ședințe conspirative ale reprezentanților P.C.R. și armatei, în care s-au analizat un număr mare de

³⁴ „Scinteia” din 9 august 1964.

probleme referitoare la pregătirea insurecției. În ședințe mai largi, la care au participat și reprezentanții palatului, s-au discutat probleme cu caracter general, ca de exemplu: constituirea guvernului, întocmirea proclamației regale, a decretelor ce urmau să fie date în primele zile și altele. Planul insurecției armate a fost cunoscut sub toate aspectele numai de către conducerea partidului comunist și de către cei care în mod efectiv lucrau pentru înfăptuirea lui.

În cadrul pregătirilor făcute în Capitală au fost precizate obiectivele militare hitleriste și instituțiile militare și civile antonesciene care trebuiau blocate, atacate și ocupate. Printre cele 70 obiective indicate (28 române și 42 germane) se numărau: comandamentul generalului Hansen (misiunea militară hitleristă pentru armata de uscat), aflat la Școala superioară de război, sediul misiunii militare de aviație din Splaiul Independenței, condusă de generalul Gerstenberg, sediul gestapoului de pe Str. Regală, Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerul de Interne, de Război și de Aviație, Palatul telefoanelor, Poșta centrală, Radiodifuziunea și stațiile de telegrafie fără fir, gările, închisorile, depozitele de benzină etc. S-a indicat cu exactitate numărul grupelor militare și al formațiunilor de luptă patriotice necesare pentru blocarea, atacarea, ocuparea și cucerirea fiecărui obiectiv. Pe baza indicațiilor P.C.R., Comitetul Militar a trecut la întocmirea ordinului de operații, care urma să fie remis unităților militare participante la insurecție. Pentru ușurarea coordonării operațiunilor în timpul insurecției armate, Capitala a fost împărțită în două comandamente: cel de nord, care cuprindea — după vechea împărțire administrativă a Capitalei — sectoarele I Galben și IV Verde, și cel de sud — cu sectoarele II Negru și III Albastru³⁵.

Paralel cu pregătirile militare din Capitală, a fost întocmit un plan de operații militare și pentru Valea Prahovei. Planul militar al insurecției armate din zona petroliferă prevedea următoarele obiective: apărarea și paza rafinăriilor și instalațiilor petrolifere din zona Ploiești în special, pentru a nu fi distruse de trupele germane, asigurarea funcționării lor pentru viitor, împiedicarea trupelor germane din zona Ploiești de a interveni la București, prin bararea șoselelor din direcția Ploiești—București, bararea direcției Ploiești—Mizil, pentru a împiedica pătrunderea în zona Ploiești sau ducerea trupelor germane din zona Buzău spre București, precum și a celor ce se vor retrage de la Galați și Brăila, bararea Văii Prahovei, atât la sud, în zona Băicoi—Cîmpina, cât și la nord, în zona Predeal—Timiș contra oricăror acțiuni ale trupelor germane. La fel și în Valea Teleajenului, desclătarea trupelor operative române din zonă, din dispozitivul în care se aflau amestecate cu hitleriștii și gruparea lor în vederea acțiunilor hotărâte împotriva trupelor germane. Se prevedea, de asemenea, în prima fază, lichidarea grupărilor hitleriste de la Moreni, Cîmpina, Tîrșorul Nou; în faza a doua, atacul asupra unităților dușmane din raionul Buda și Bucov—Corlătești, iar în faza a treia atacul împotriva hitleriștilor de la Păulești.

³⁵ Ibidem.

Pentru îndeplinirea acestor operații se prevedea colaborarea cu muncitorii din zonă, care lucrau în rafinării și schelele petroliere și înarmarea muncitorilor patrioți ce urmau să lupte alături de unitățile militare sau izolat, contra trupelor germane³⁶.

Concomitent cu acțiunile din interiorul țării, alte unități ale armatei trebuiau să oprească pătrunderea de forțe inamice din partea de nord a Transilvaniei și de peste frontierele de vest și sud ale României, iar trupele aflate pe frontul din Moldova urmau să se desprindă de unitățile hitleriste și să intre în dispozitivul de luptă împotriva trupelor hitleriste. În acest scop s-a luat contact cu un număr de comandanți de mari unități, informându-i despre acțiunea la care urmau să se alăture.

Întreaga muncă de pregătire militară a insurecției armate s-a desfășurat în condiții deosebit de grele. Dictatura fascistă antonesciană dispunea de un vast sistem de informare și de spionaj, de o puternică siguranță a statului, care reprima orice încercări de răsturnare a regimului. La acestea se adăuga spionajul hitlerist, trupele S.S. și numeroase organe ale Gestapoului. Agenții dictaturii fasciste și ai cotropitorilor hitleriști mișunau în întreaga țară. Din această cauză, păstrarea secretului era una din condițiile de bază în asigurarea succesului insurecției armate. Duplicitatea șefilor partidelor „istorice”, contactele lor cu Antonescu, cit și caracterul deosebit al pregătirii insurecției armate au determinat P.C.R. să păstreze cea mai strictă conspirativitate asupra acestei activități. Din motive de securitate nici regele nu era informat decât în linii generale asupra pregătirilor.

În perioada de organizare a insurecției armate, una dintre problemele de cea mai mare importanță o constituia organizarea evadării din lagăr a cadrelor conducătoare ale P.C.R. Zmulgerea din captivitate a activului de partid aflat în lagărul din Tîrgu Jiu constituia o condiție esențială a desăvîrșirii vastei acțiuni politico-militare desfășurate de P.C.R. în vederea declanșării insurecției armate. Evadarea însemna crearea condițiilor pentru ca cele mai călitate și devotate cadre să participe la lupta partidului, nu din închisori, ci din afară. Încă din luna mai s-a întocmit un plan detaliat, pe baza căruia cei aproape 1.000 de internați antifasciști, în frunte cu comuniștii, au fost repartizați în detașamente de luptă. A fost fixată ordinea evadării cadrelor de bază aflate în lagăr, care reprezentau fondul de aur al partidului comunist. Odată ieșite din lagăr aceste cadre, urmau să preia conducerea organizațiilor de partid din principalele centre ale țării, să organizeze grupuri de partizani și formațiuni de luptă patriotice³⁷.

După cum se știe, în noaptea de 12—13 august 1944 s-a efectuat evadarea din lagărul de la Tîrgu Jiu a tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej. Împuternicitul C.C. al P.C.R. pentru organizarea evadării a fost tovarășul Ion Gheorghe Maurer, ajutat fiind de un grup de activiști ai Comitetului regional Oltenia al P.C.R. și unii intelectuali din această regiune. Ulterior au evadat și alți activiști de răspundere ai partidului.

³⁶ Arhiva C.C. al P.M.R. dos. 7989, Fond 1 și 23 August. *Culegere de articole*. Edit. Politică, 1964, pag. 95.

³⁷ „Scînteia”, din 18 august 1964.

Paralel cu pregătirea militară a insurecției, P.C.R. a desfășurat o intensă activitate de lămurire în rîndul maselor și armatei, prin viu grai, prin manifeste, prin presa ilegală de partid, pregătindu-le în vederea răsturnării regimului fascist și a luptei armate împotriva hitleriștilor. Comuniștii popularizau în mase obiectivele insurecției armate, care erau totodată și lozincile cele mai populare, lozinci care puteau mobiliza masele cele mai largi. În această privință un rol important l-a jucat presa ilegală și postul de radio ilegal „România Liberă”. În Capitală apărea cu regularitate material propagandistic, patriotic, precum și manifeste, broșuri etc. ale organizațiilor patriotice, întocmite și tipărite de P.C.R. Încă de la începutul războiului hitlerist Comitetul Central al P.C.R. a organizat trei tipografii, cu editurile respective³⁸. Astfel: tipografia numită „Partidul Comunist” edita și tipărea exclusiv materiale ale C.C. al P.C.R., tipografia numită „Uniunea Patrioților” tipărea exclusiv materiale sub îngrijirea Uniunii Patrioților și a organului ei „România Liberă”, iar tipografia numită „Semnalul” scotea materiale exclusiv în legătură cu securitatea muncii, deci manifeste legate de mobilizarea muncitorilor la luptă pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață.

În acest fel s-au editat și răspîndit manifeste cu caracter general, altele axate pe o anumită sarcină, prilejuite de un anumit eveniment. Totodată au fost tipărite și răspîndite manifeste similare ale Uniunii Patrioților și ale Frontului Unic Muncitoresc. Publicațiile patriotice „România Liberă”, „Buletinul capitalei” și „Buletinul Apărării patriotice” din iunie 1944 apăreau cu regularitate, fără întrerupere.

După 1 mai 1944 s-a intensificat munca tipografiilor ilegale. Manifestele P.C.R. se succedau la răstimpuri din ce în ce mai scurte, în tiraje tot mai mari, cu texte mai scurte, concise, lapidare.

Ziarul „România Liberă” a apărut în anul 1944 de două ori pe lună, iar uneori și cu cîte o ediție specială între numere. Fiecare articol concentra plastic, în titlurile de început, intensificarea evenimentelor de pregătire a eliberării patriei. Expresiile erau grave și categorice. În numărul 6 din 22 iunie 1944 apare titlul: „A început marea luptă ofensivă a luptelor spre nimicirea totală a hitlerismului”; un alt titlu: „Chemarea Uniunii Patriotice”. Din text: „Nu prin vorbărie, amînări și diferite combinații, ci prin lupte crîncene se cîștigă bătălia! La luptă popor român, pentru salvarea Patriei!” În numărul următor, din 10 iulie, citim: „Mișcarea ofensivă a trupelor a progresat pe toate fronturile”. Articolul intitulat „România teatru de război”, la fel ca și majoritatea articolelor apărute în „România Liberă”, se încheie cu lozinca: „Pentru România liberă, democratică și independentă!” În numărul din 26 iulie 1944, apare articolul intitulat: „Războiul se apropie de sfîrșit”. Cităm din text: „De aceea se impune ca toate categoriile de cetățeni . . ., țărani și muncitori, mici meseriași, comercianți, funcționari și intelectuali, soldați și ofițeri, toți cei ce simt și gîndesc românește să se unească, căci unirea face puterea și să se încadreze în lupta activă, patriotică, națională, de salvare a Patriei”. În penultimul număr cu apariție regulată, din 10 august, ca o încununare a luptei constante și

³⁸ Arhiva C.C. al P.M.R., dos. 7989, Fond 1 (Amintirile lui Andreescu Mihai).

perseverente a partidului comunist, apare „Declarația” de constituire a Blocului Național Democrat. Editorialul, pe lângă Declarație, aduce precizări: „Programul politic nu înseamnă nimic, dacă nu este un program de luptă și dacă nu se traduce imediat în fapte. Blocul partidelor trebuie deci să lupte peste capul guvernului, chiar contra guvernului, adresându-se direct Națiunii și chemînd-o la rezistență și luptă”. Iar în ultimul număr ilegal (Nr. 10 din 22 august 1944), care trebuia să apară în ajunul insurecției armate, la pagina 1-a, deja tipărită, în editorial se cerea răspicat: „Poporul român și Armata trebuie să se răscoale și cu arma în mînă să alunge pe cotropitorii hitleriști”.

Înfruntînd teroarea siguranței antonesciene și a gestapoului, prin aceste publicații și prin postul de radio ilegal „România liberă” comuniștii au făcut să răsune cu putere chemările P.C.R. la lupta pentru unirea tuturor forțelor patriotice împotriva războiului hitlerist, pentru întărirea și lărgirea frontului antihitlerist.

Cu toată teroarea singeroasă a dictaturii militare-fasciste, cuvîntul comuniștilor pătrundea tot mai mult în rîndurile maselor largi populare. Starea de spirit antirăzboinică și antifascistă a muncitorilor, țăranilor și micii burghezii de la orașe era în continuă creștere. Intensificarea nemulțumirilor în sinul maselor muncitoare a provocat panică în cercurile oficiale. Într-o notă informativă a corpului detectivilor din luna martie 1944, se scria referitor la situația și agitațiile muncitorești, în special la Reșița și la Petroșeni: „Agitațiile sporadice pot duce la revolte în masă, cu consecințe grele pentru orînduirea socială, dacă nu se iau măsuri din timp. Mizeria alimentează acțiunile subversive și capacitează masele pentru ideea comunistă”³⁹. Starea materială din ce în ce mai grea a clasei muncitoare și nemulțumirile ei intensificate, ca urmare a acestei stări, au ajuns să stea în permanență în centrul preocupărilor organelor represive ale statului burghezo-moșieresc. Siguranța statului dictaturii fasciste a urmărit cu atenție sporită starea de spirit a clasei muncitoare.

Copii organelor siguranței încunoștințau forurile lor superioare despre faptul că: „Agenții propagandiști ai mișcării comuniste agită aceste nemulțumiri de ordin economic, inerente stării de război și fac să se dezvolte în rîndurile muncitorilor ura și dușmănia. Nu numai împotriva conducătorilor de la întreprinderi, ci și împotriva conducătorului statului”⁴⁰. Muncitorii erau însă preocupați nu numai de probleme materiale, ci se ocupau intens și de evoluția situației politice. Ei acordau o atenție deosebită evenimentelor legate de înaintarea impetuoasă a Armatei Sovietice. La locurile de muncă, la ieșirile din fabrici și ateliere, muncitorii discutau și comentau ultimele evenimente politice și militare. În legătură cu trecerea Armatei Sovietice pe teritoriul României, muncitorii, după cum afirma un agent al siguranței — „privesc cu satisfacție apropierea armatelor sovietice și înfrîngerea armatelor germane”⁴¹. Ocupîndu-se de starea de spirit a muncitorilor din orașul Brașov, Inspectoratul General al Jandarmeriei în Informațiunea sa nr. 282 din 20 aprilie 1944 scrie urmă-

³⁹ Arhiva C. C. al P.M.R. dos. 846, Fond 5, fila 447.

⁴⁰ Idem, dos. 855, Fond 5, fila 130.

⁴¹ Idem, dos. 854, Fond 5, fila 124.

toarele: „Muncitorii... privesc cu satisfacție mersul operațiunilor militare de pe frontul de răsărit, comentind că ele se desfășoară în favoarea rușilor.

Această satisfacție se manifestă în mod fățiș, deoarece în discuțiile ce au nu-și ascund deloc această stare sufletească, afirmînd că în curînd se vor schimba lucrurile și că muncitorimea românească va constitui elementul de bază al viitoarelor așezări sociale în țara noastră și că principiile pe care se vor realiza aceste transformări sînt acelea care au constituit baza actualelor așezăminte din Rusia Sovietică⁴².

În urma condițiilor din ce în ce mai grele de viață, clasa muncitoare, în frunte cu P.C.R., intensifică lupta împotriva războiului și regimului fascist antoneșcian. Formele de luptă sînt multiple. În multe cazuri muncitorii au urmat calea legală pentru satisfacerea revendicărilor lor și au folosit metoda memoriilor. Memoriile muncitorilor au fost adresate Inspectoratelor de muncă locale, camerelor de muncă, instanțelor de arbitraj și de judecată, subsecretariatului de Stat al Muncii, iar uneori forurilor superioare. O altă formă de manifestare a muncitorilor era absența de la locul de muncă. Datorită bombardamentelor soldate cu un număr din ce în ce mai mare de victime, muncitorii de la unele fabrici și întreprinderi și-au manifestat dorința de a părăsi definitiv locul de muncă pe care-l aveau. Astfel, în luna aprilie 1944 mai mulți lucrători de la atelierele C.F.R. „Grivița” au cerut concedii de cîte o lună⁴³. În vara anului 1944 în întreprinderi sabotajul și împotrivirea muncitorilor față de pregătirile de evacuare a uzinelor în Germania a luat o mare amploare. La București, Sibiu, Arad, Timișoara, protestele împotriva evacuării utilajelor iau forma unor demonstrații antifasciste⁴⁴. La fabrica „Lemaître” din București, în vara anului 1944, muncitorii au hotărît să treacă la acțiune împotriva ofensivei direcției și a comandamentului militar, care instituiseră un regim militarist în întreprindere. Se ajunsese ca ziua de lucru să dureze în medie 11 1/2 ore. Muncitorii și-au ales delegați care au transmis cerințele lor: 8 ore de lucru, 5.000 lei ajutor fiecărui muncitor pentru aprovizionare, scutirea de împrumutul de război lansat de Antonescu. Refuzul direcției a fost urmat de încetarea producției și greva a aproape 1.000 muncitori. Greva a încetat numai în urma satisfacerii cerințelor muncitorimii⁴⁵. Conflicte asemănătoare au izbucnit în mai multe fabrici și întreprinderi din țară, astfel la fabrica textilă „Nistriana” — București, la „Malaxa” — București, în regiunea petroliferă Ploiești, la fabrica C.A.M. evacuată la Ocnele Mari etc⁴⁶. Aceste conflicte se îmbinau cu acțiunile patriotice de sabotaj, care deveneau din ce în ce mai îndrăznețe. „Conducerea centrală a Partidului Comunist — citim într-o notă din 11 august 1944 a Poliției din orașul Timișoara — în cadrul acțiunii de sabotare a mașinii de război germano-române a fixat o serie de membri care să pună în aplicare diferite acte de sabotaj”⁴⁷. Poliția orașului Timișoara a

⁴² Ibidem, fila 244.

⁴³ Ibidem, fila 295.

⁴⁴ „România Liberă” din 28 iunie 1944.

⁴⁵ Idem, din 16 iunie 1944.

⁴⁶ Idem, din 16 iunie, 28 iunie, 28 iulie 1944 și Arhiva C. C. al P.M.R. dos. 855, Fond 5, fila 38.

⁴⁷ Arhiva C. C. al P.M.R., dos. 3032, Fond 11, fila 130.

arestat mai mulți comuniști asupra cărora s-a găsit material explozibil, cu care urma să se execute diferite acte de sabotaj. Organele jandarmăriei din județul Caraș au descoperit un grup de sabotaj. La perchezițiile domiciliare s-a găsit o cantitate de ecrazită care era destinată pentru săvârșirea actelor de sabotaj. La cercetările efectuate s-a stabilit că ecrazita urma să fie întrebuințată pentru împiedecarea funcționării barajului Văliug, căutînd să se paralizaze astfel întreaga activitate a Uzinelor Reșița. Acțiunile de sabotaj s-au intensificat în special în industria petrolieră, în cea de armament, în transporturi etc. Astfel, o serie de incendii au lovit în producția de război, avariind grav la 24 mai 1944 instalații ale Întreprinderii „Unio-Chimica” — Tîrnăveni, scoțînd din funcție la 2 iulie o instalație de distilare a benzinei din rafinăria „Vega”, distrugînd la 4 august depozitele de carburanți și de materiale tehnice ale societății „Concordia” — Ploiești. Numeroase acte de sabotaj au avut loc la C.F.R., determinînd întîrzierea transporturilor de armament, trupe și carburanți spre front⁴⁸.

La sate țărani, pe lingă refuzul general de a preda grîul și vitele pentru armata hitleristă, au manifestat o împotrivire crescîndă față de impozite și împrumuturile de stat. Astfel, de exemplu în plasa Vidra, județul Vlașca, în anul financiar 1943/1944, din cei 7.000.000 de lei cîți trebuiau strînși din impozite nu s-a putut realiza nici măcar un sfert din sumă. În mod asemănător se prezenta situația și în județul Ilfov, unde în perioada 1 aprilie — 30 iunie 1944, de pildă, s-au strîns numai 18,77% din totalul încasărilor fiscale⁴⁹. În această perioadă, țărani au participat, alături de muncitori, la acțiunile de sabotaj activ împotriva mașinii de război fasciste. Autoritățile militare germane din raza orașului Brașov au semnalat că conductele electrice și liniile telefonice de comunicații între bateriile de reflectoare de artilerie antiaeriană, situate în apropiere de comunele rurale, în repetate rînduri au fost distruse. Organele de siguranță, cu privire la această sesizare, semnalau că „autorii sînt înșiși locuitorii acestor comune”⁵⁰. În alte regiuni ale țării, în satele din Cîmpia Bărăganului, țărani au distrus adăposturi ale hitleriștilor⁵¹. Țărani din regiunile Bacău, Banat, Maramureș au sprijinit activitatea grupurilor de partizani, care acționau în vara anului 1944.

În armată, unde partidul comunist a intensificat munca de lămurire în rîndurile soldaților și ofițerilor, a crescut continuu numărul ostașilor care nu se mai prezentau la unități sau fugeau de pe front. Copoii antonescieni și curțile marțiale judecau zilnic zeci și sute de militari fugari din armată. Numai Curtea Marțială din Ploiești, evacuată la Vălenii de Munte, condamna zilnic 60—80 fugari din armată la moarte sau la ani grei de temniță. Într-un lagăr din apropiere de Ploiești se găseau peste 6.000 de fugari din armată, trecuți prin judecata acestei curți marțiale. La sfîrșitul lunii iulie 1944, ca urmare a refuzului a 5.000 de ostași și 200 de ofițeri de a mai lupta în războiul hitlerist, s-au dat 300 de sentințe

⁴⁸ 23 August 1944. *Culegere de articole*, pag. 24—25.

⁴⁹ M. Covaci, *Acțiuni ale țărănimii din România împotriva dictaturii militare-fasciste (1941—1944)*, în *Analele I. I. P.* nr. 4/1963.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ „România Liberă” din 28 iulie 1944.

de condamnare la moarte. Alarmat de această situație, guvernul antonescian a dat ordin ca dezertorii prinși să fie executați, iar bunurile ce aparțineau familiilor lor să fie confiscate. În scopul prinderii dezertorilor, guvernul antonescian a creat unități speciale. La Timișoara s-a creat un lagăr special pentru ofițerii care își manifestau ostilitatea față de regim și față de războiul hitlerist⁵². P.C.R., prin comuniștii din armată, a întreținut în rândul sutelor de mii de soldați un viu sentiment antihitlerist, care cu timpul s-a transformat într-o atitudine de masă contra războiului antisovietic, contra hitleriștilor și a dictaturii fasciste. În apelul adresat soldaților, subofițerilor, și ofițerilor în ziarul „România Liberă” din 28 iulie 1944, se spunea:

„Soldați, subofițeri și ofițeri români, nu mai luptați pentru nemți! Luptați pentru salvarea țării de la dezastru! ... Refuzați să mai executați ordinele nemților și ale uneltelor din slujba lor. Refuzați să mai luptați și să muriți pentru nemți, care au pîngărit pămîntul Țării noastre și ne-au asasinat părinții în războiul trecut.

Destul! Întoarceți armele contra nemților și a trădătorilor de patrie din slujba lor. Alungați-i de pe pămîntul patriei noastre. Plătiți-le pentru toate nenorocirile aduse nouă și pentru vinderea Ardealului de nord fasciștilor unguri. Alăturați-vă vitezei Armatei Sovietice și aliate și luptați împreună cu ea pentru nimicirea completă a hitleriștilor.”⁵³ Chemările repetate ale P.C.R. către armata română și activitatea comuniștilor chiar în prima linie a frontului au dat rezultate. Soldații și ofițerii români părăseau în grupuri frontul hitlerist și treceau de partea Armatei Sovietice. Radio „România Liberă” anunța în 4 aprilie 1944: „zilele acestea ne-a sosit vestea că un batalion al nostru a trecut de partea rușilor. Aceștia nu sînt primii români, au mai trecut nu de mult grupuri mai mici de cîte 10—50—100 de oameni”⁵⁴. Deseori pe front au avut loc ciocniri și lupte între trupele române care voiau să treacă de partea Armatei Sovietice și între cotropitorii hitleriști. În urma acestor lupte au fost găsite mii de cadavre ale ostașilor români împușcați din spate de mitralierele germane, deoarece au vrut să părăsească prima linie a frontului și să se predea Armatei Sovietice.⁵⁵ În cadrul unităților militare aflate pe teritoriul țării, grupuri de soldați și ofițeri patrioți au sprijinit acțiunea P.C.R. de a organiza și înarma formațiunile de luptă patriotice și grupurile de partizani, în vederea sabotării mașinii de război. Astfel, un grup de soldați și ofițeri patrioți dintr-un regiment de la Turnu-Măgurele a aprovizionat formațiunile de luptă patriotice cu arme și cu explozive.⁵⁶ Un alt grup a activat la Craiova, în cadrul flotilei 3 de bombardament. Activitatea grupului s-a desfășurat în următoarele direcții: a) procurarea de armament formațiunilor patriotice; b) sabotarea decolării avioanelor de vînătoare — a Messerschmitt-urilor, care veneau de la Belgrad în urmărirea avioanelor anglo-americane; c) participarea la pregătirea eva-

⁵² „Înainte” din 13 august 1944.

⁵³ „România Liberă” din 28 iulie 1944.

⁵⁴ „Buletin de radio” din 20 aprilie 1944. (În arhiva I. I. P.)

⁵⁵ „Lupta patriotică — Banat” din mai 1944 (în arhiva I. I. P. dos. 52)

⁵⁶ „Scinteia”, din 24 august 1946.

dării din lagărul de la Tg. Jiu a tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej și a celorlalți conducători ai P.C.R.⁵⁷.

Toate acestea arată că în vara anului 1944, în întreaga țară exista o puternică efervescență a maselor, nemulțumite de continuarea războiului antisovietic. Regimul de dictatură militară-fascistă era în plină criză politică. Poporul român nu mai voia să suporte jugul hitleriștilor și al regimului fascist antonescian, iar căpeteniile fasciste nu mai puteau conduce după vechile metode. Clica antonesciană era izolată, clasele exploatatoare și exponenții lor politici erau în derută. Situația internă și internațională dovedea că zilele dictaturii militare-fasciste în România erau numărate.

*

În munca de pregătire și organizare a insurecției armate, P.C.R., analizând condițiile interne și externe ale țării, s-a călăuzit după învățătura marxist-leninistă, atât cu privire la fixarea momentului insurecției, cât și la desfășurarea ei.

V. I. Lenin, în articolul „Marxismul și insurecția” arată că, pentru a obține victoria, insurecția armată trebuie dezlănțuită „cînd activitatea rîndurilor înaintate ale poporului este maximă, cînd șovăielile în rîndurile dușmanilor și în rîndurile prietenilor slabi, inconsecvenți și nehotărîți ai revoluției sînt extrem de puternice”⁵⁸.

Partidul comunist a aplicat cu pricepere învățăturile lui Marx, Engels și Lenin cu privire la arta insurecției, cu privire la regulile ei. Dintre principalele reguli ale insurecției armate, Engels și Lenin au relevat următoarele:

„1) *Nu te juca niciodată cu insurecția, și odată ce ai început-o, să fii pătruns de ideea că trebuie să mergi pînă la capăt.*

2) Este necesar să realizezi o *mare superioritate de forțe* în locul hotărîtor și în momentul hotărîtor, pentru că altfel inamicul, care posedă o mai bună pregătire și organizare, va nimici pe insurgenți.

3) Din momentul ce a început insurecția, trebuie să acționezi cu cea mai mare *hotărîre* și să treci neapărat, cu orice preț, la *ofensivă*. „Defensiva este moartea insurecției armate.”

4) Trebuie să te străduiești să iei inamicul prin surprindere, să prinzi momentul cînd trupele lui sînt răzlețite.

5) Trebuie să cauți să obții *în fiecare zi*, fie și succese mici (s-ar putea spune: în fiecare ceas, dacă e vorba de un singur oraș), menținînd cu orice preț „superioritatea morală”⁵⁹.

Analizînd raportul de forțe în urma ascuțirii contradicțiilor dintre masele populare și regimul dictatorial fascist, ținînd cont de împrejurările favorabile create de succesele militare ale coaliției antihitleriste și luînd în considerare stadiul înaintat de pregătire a insurecției, P.C.R. a apreciat în lunile iulie—august 1944 că erau coapte condițiile pentru declanșarea insurecției. Fixarea momentului insurecției a fost una din cele mai grele

⁵⁷ Arhiva C. C. al P. M. R., dos. 7989, Fond 1 (Amintirile lui Manole Bodnăraș).

⁵⁸ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 26. Edit. Politică, 1954, pag. 4.

⁵⁹ *Ibidem*, pag. 161.

probleme de rezolvat din timpul pregătirii. Reprezentanții partidelor „istorice” și palatul amîneau mereu trecerea la acțiune. Ei voiau ca trupele anglo-americane să pătrundă în țară indiferent sub ce formă, dacă nu înainte, cel puțin odată cu cele sovietice. P.C.R., pe baza analizei condițiilor obiective, a luat o poziție hotărîtă, de urgentare a declanșării insurecției armate. În legătură cu discuțiile duse pe marginea fixării momentului insurecției, este caracteristic faptul că în ședința din noaptea de 27—28 iulie 1944, reprezentantul P.C.R. a arătat cu toată hotărîrea că, dacă prin șovăielile palatului și ale liderilor partidelor național-țărănesc și național-liberal declanșarea insurecției va continua să fie tărăgănată, partidul comunist își va lua libertate de acțiune⁶⁰. În sfîrșit, după multe discuții, în noaptea de 21—22 august, într-o ședință conspirativă, s-a hotărît ca declanșarea insurecției să aibă loc între 24 și 26 august. În stabilirea momentului declanșării insurecției armate, partidul comunist a ținut seamă de condițiile militare favorabile create ca urmare a puternicelor acțiuni ofensive ale Armatei Sovietice⁶¹.

Planul insurecției armate a fost pus în aplicare mai de vreme decît s-a stabilit, din cauza unor împrejurări care s-au ivit în ziua de 23 august. În seara zilei de 22 august, I. Antonescu s-a întors de pe front cu scopul de a lua măsuri de mobilizare generală și totală pentru continuarea războiului antisovietic. În dimineața zilei de 23 august, el a convocat Consiliul de Miniștri, care a adoptat măsurile preconizate de Antonescu. S-a stabilit organizarea rezistenței pe linia Carpații Răsăriteni, Focșani-Nămoloasa-Brăila și evacuarea instituțiilor centrale din București. În urma acestui consiliu, I. Antonescu a cerut regelui să-l primească în jurul orei 16, pentru a-i expune situația de pe front și a-i supune spre sancționare măsurile hotărîte. Urma să vină la palat și Mihai Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri. În după amiaza zilei de 23 august Ion și Mihai Antonescu au venit la palat, unde la ora 17 au fost arestați de către o echipă de militari, potrivit planului elaborat de partidul comunist. Nu mult după aceasta, sub pretextul unui consiliu de coroană, au fost chemați la palat și arestați o serie de alți miniștri și înalți demnitari fasciști. Ceilalți membri ai guvernului antonescian au fost arestați ulterior. Cei arestați la palat în noaptea de 23—24 august au fost transportați de una din formațiunile de luptă patriotice și puși sub pază într-o casă conspirativă a P.C.R. din cartierul Vatra Luminoasă⁶².

Tot în seara zilei de 23 august a fost constituit noul guvern (Decret regal nr. 1619), sub președinția generalului C. Sănătescu, în care cele patru partide politice din B.N.D. erau reprezentate prin cîte un ministru secretar de stat fără portofoliu. Guvernul era alcătuit din militari și tehnicieni. Mai tîrziu, la ora 22, a fost difuzată prin radio proclamația regală, al cărei text fusese în prealabil pus de acord cu reprezentanți ai partidului comunist. Proclamația anunța lichidarea dictaturii militare-

⁶⁰ „Scînteia” din 9 august 1964.

⁶¹ Ofensiva Armatei Sovietice, a frontului 2 și 3 ucrainean din 19—20 august a spart linia de rezistență hitleristă Iași—Chișinău și a creat două mari breșe pe direcția Iași—Vaslui și Tighina—Bolgrad. Din cele 51 divizii (26 germane și 25 române) au fost complet încercuite 15 divizii hitleriste, alte 22 divizii germane și române împrăștiate și în parte distruse, iar 14 divizii se găseau în stadiul de luptă aproape intacte.

⁶² Arhiva C.C. al P. M. R., dos. 789, Fond 1.

fasciste, ieșirea României din războiul împotriva coaliției antihitleriste și prevedea trecerea la luptă armată, alături de forțele acestei coaliții, pentru alungarea ocupanților fasciști.

Vestea răsturnării dictaturii militare-fasciste și a scoaterii țării din războiul hitlerist a fost primită cu entuziasm de masele populare și de întreaga armată. Încă în seara zilei de 23 august 1944, în Capitală și în alte localități ale țării, poporul și-a exprimat în manifestări entuziaste adeziunea înflăcărată la acțiunea întreprinsă de forțele patriotice, în frunte cu P.C.R., hotărîrea de a sprijini din toate puterile războiul drept împotriva Germaniei hitleriste.

În seara aceleiași zile, formațiunile de luptă patriotice și unitățile militare române din Capitală au ocupat dispozitivul de luptă. La orele 18,00 s-a ordonat telefonic: „Pajura“, ordin ce însemna alarmarea unităților și convocarea comandanților acestora la Comandamentul militar. La orele 18,30 s-a dat ordinul convențional de extremă urgență, „Stejar“, care prevedea intrarea unităților în dispozitivul prevăzut pentru menținerea „ordinei interne“⁶³. Comandanții de unități au început să sosească la Comandament către orele 18.30. După ce au fost puși la curent cu noua situație politică, comandanții au primit misiunile de luptă. Toate trupele din garnizoana București au intrat îndată în acțiune pentru executarea ordinului⁶⁴.

Așa cum s-a stabilit prin planul insurecției, în seara zilei de 23 august, între orele 20 și 23, formațiunile de luptă patriotice și unitățile militare au ocupat Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerele de Interne și Război, Subsecretariatul de stat al aerului, Palatul telefoanelor din Căminul Victoriei și celelalte mari centrale telefonice din Capitală, posturile de radio și T.F.F. de la Băneasa, Herăstrău și Văcărești. În același timp au fost blocate obiectivele hitleriste. În noaptea de 23 spre 24 august formațiunile de luptă patriotice i-au atacat pe hitleriștii care circulau prin oraș, precum și unele cantonamente ale acestora, iar subunități militare au intrat în luptă cu coloane de trupe hitleriste. Surprinse de evenimente, blocate de către forțele insurecționale, cu majoritatea legăturilor întrerupte și cu forțele militare dispersate, comandamentele hitleriste din București și din alte localități ale țării nu au fost în stare de ripostă eficace, cu toate că regele și anturajul său, temîndu-se de reacția germană și, vrînd să dea evenimentelor un alt curs decît cel stabilit în planul insurecțional elaborat de P.C.R., au căutat să împiedece întoarcerea imediată a armelor împotriva trupelor germane-fasciste, ajungînd la o înțelegere trădătoare cu hitleriștii. În seara zilei de 23 august, regele și C. Sănătescu au acceptat, fără acordul P.C.R., cererea ambasadorului Germaniei, Killinger, și apoi a generalilor hitleriști Hansen și Gerstenberg ca trupele germane să se retragă din România nestingherite, ceea ce însemna, de fapt, a se da hitleriștilor posibilitatea să se reorganizeze

⁶³ Pentru a camufla pregătirile militare ale insurecției, Comandamentul militar al Capitalei dispunea de un plan oficial pentru asigurarea ordinei interne în caz de tulburări, plan pe baza căruia s-au organizat cîteva exerciții de alarmare a trupelor, de intrare a lor în dispozitiv. Conform acestui plan, obiectivele trebuiau apărute, iar potrivit planului insurecției, ele trebuiau atacate și cucerite. Acesta a constituit un element specific al felului în care a fost aplicat în Capitală planul insurecțional. („Scînteia” din 9 august 1964).

⁶⁴ 23 August 1944. Culegere de articole, pag. 83.

și să transforme țara în arena unui război nimicitor, care ar fi adus noi și mari nenorociri poporului român⁶⁵. Această înțelegere n-a durat însă decât câteva ore în cursul nopții de 23 spre 24 august. La intervenția partidului comunist, Comandamentul militar al Capitalei a dat dispozițiile pentru declanșarea acțiunii conform planului insurecțional. Începînd de la ora 4 dimineata, în ziua de 24 august, formațiunile de luptă patriotice și unitățile militare din București au trecut masiv la atacarea obiectivelor hitleriste. În aceeași zi au început lupte împotriva hitleriștilor și în alte regiuni ale țării. Exprimînd voința și hotărîrea de luptă a poporului, întreaga Armată română a întors armele împotriva Germaniei hitleriste, ceea ce a însemnat un succes strălucit al P.C.R. în conducerea luptei de eliberare a țării de sub jugul fascist.

Loviți prin surprindere de declanșarea insurecției și plini de furie, hitleriștii nu numai că nu se gîdeau să se retragă din România, așa cum dădeau asigurări generalii Hansen și Gerstenberg, dar se pregăteau să treacă la acțiuni pentru a înăbuși în singe insurecția. În noaptea de 23 august, Hitler a transmis generalului-colonel Friessner, comandantul grupului de armate „Ucraina de sud”, următorul ordin: „Arestați imediat camarila trădătoare. Zdrobiți orice încercare de răscoală. Formați un nou guvern sub conducerea unui filogerman. Încredințați această misiune generalului Gerstenberg și ambasadorului german”⁶⁶.

Pentru executarea acestui ordin, încă la ora 6 dimineata, în ziua de 24 august unitățile hitleriste motomecanizate au încercat să pătrundă în Capitală pe la Băneasa și Rahova. Timp de câteva zile, acestea au căutat să forțeze intrarea în București. La ordinul comandamentului hitlerist, către orele 10, aviația germană, decolînd de pe aerodromurile din jurul Capitalei, a trecut la bombardarea sălbatică a Bucureștiului. Dar planul hitleriștilor a fost zădărnicit prin acțiunile fulgerătoare ale unităților militare române și ale formațiunilor de luptă patriotice, care luptînd eroic, au înfruntat contraatacurile inamicului pe căile de acces spre Capitală, în timp ce în interiorul Bucureștiului și în alte părți ale țării continuau luptele ofensive pentru lichidarea rezistenței hitleriștilor. În aceste clipe hotărîtoare, P.C.R., plin de încredere în forțele poporului, a chemat populația Capitalei la luptă cu arma în mînă pentru zdrobirea trupelor hitleriste.

La 24 august, în primul număr legal al ziarului „România Liberă”, a fost publicată declarația C. C. al P.C.R., care conținea o înflăcărată chemare de luptă către mase. „În ciocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste — se spune în declarație — Partidul Comunist din România cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său”⁶⁷.

Sute de cetățeni ai Capitalei, patrioți, răspunzînd chemării partidului comunist, s-au îndreptat spre Aleea Alexandru, unde era sediul Comandamentului formațiunilor de luptă patriotice și unde ei se organizau în

⁶⁵ Lupta de clasă, nr. 8/1964, pag. 25.

⁶⁶ Arhiva C.C. al P.M.R., dos. 7989, Fond 1.

⁶⁷ „România Liberă” din 24 august 1944.

unități de luptă. Pe lângă vechile formațiuni patriotice, înarmate, formate și pregătite în ilegalitate, s-au organizat altele noi, care au plecat la luptă hotărâte să zădărnicească cu orice preț încercările hitleriștilor. Formațiunile de luptă patriotice, alături de forțele armate, au dus lupte înverșunate împotriva fasciștilor germani, curățind complet de hitleriști pînă în seara zilei de 26 august întregul teritoriu al Capitalei și au trecut la acțiuni ofensive pentru zdrobirea grupării hitleriste de la nord, din raionul Băneasa — Otopeni. În cursul acestor evenimente, formațiunile de luptă patriotice, acționînd sub conducerea partidului comunist, au constituit elementul cel mai dinamic, inima tuturor forțelor insurrecționale. Așa de exemplu, în clipele cele mai grele ale atacului asupra sediului Misiunii hitleriste pentru armata aerului, din Splaiul Independenței, în ajutorul ostașilor din Regimentul 2 Călărași au venit muncitori mobilizați de organizația de partid de la Uzinele „Malaxa“, de la Fabrica „Gagel“, iar cetățenii din cartier au dus muniții, o parte dintre ei participînd la luptă cu arma în mînă. Alte grupuri din cadrul F.L.P. au acționat împreună cu ostașii Divizionului 2 din Regimentul de gardă călare, atacînd pe hitleriștii de la comandamentul marinei, de la unitățile de artilerie antiaeriană aflate în fostul Parc al Națiunii etc. Formațiunile patriotice au lichidat o serie de puncte de rezistență ale inamicului, între care cele de pe șoseaua Kiseleff. În urma luptelor sîngeroase de la sediul Misiunii germane pentru armata de uscat, un grup de muncitori de la Uzinele „Vulcan“, împreună cu ostașii dintr-o subunitate de artilerie antiaeriană, au capturat și dezarmat pe hitleriștii care încercau să scape. O formațiune al cărei nucleu îl constituiau muncitorii de la garajul „Leonida“, împreună cu ostașii unei subunități române, a dezarmat și capturat numeroși hitleriști. Alte formațiuni, împreună cu ostașii, au capturat 800 de hitleriști care s-au ascuns în localul legației germane de pe Calea Victoriei, precum și o mare cantitate de pistoale automate, puști mitraliere și grenade⁶⁸.

Pe lângă participarea la luptă, formațiunile patriotice au îndeplinit și alte misiuni, ca paza lagărelor de prizonieri, a bunurilor și trofeelor capturate, salvarea victimelor bombardamentelor aeriene etc. Totodată, în cadrul formațiunilor patriotice au fost organizate subunități pentru asigurarea ordinii în Capitală și apărarea fabricilor în cazul atacării lor de către trupele hitleriste⁶⁹.

Lupta desfășurată cu hotărîre și dîrzenie de formațiunile patriotice și unitățile militare, sprijinite de populație, a dus la zdrobirea, în ziua de 28 august 1944, a trupelor hitleriste concentrate în satele și pădurile de la nordul Capitalei. Generalul hitlerist Gerstenberg, care a reușit să scape din încercuire cu o parte din trupe, a fost capturat de unitățile române în apropiere de Ploiești.

În luptele desfășurate între 24 și 28 august 1944, în Capitală și împrejurimile ei, trupele hitleriste — pe lângă un număr mare de morți —

⁶⁸ „Scînteia” din 12 august 1964.

⁶⁹ Ibidem.

au pierdut peste 6.700 de prizonieri. Pierderile forțelor insurecționale în morți, răniți și dispăruți au fost de aproape 1.400 de oameni.

La luptele pentru eliberarea Capitalei, către sfârșitul acestei acțiuni, efectivul trupelor române era de peste 37.000 de oameni, printre care regimentele de gardă călare, 4 Roșiori, 3 Călărași cercetare, două batalioane de recruți din regimentele 6 Dorobanți și 21 Infanterie, peste două companii de tancuri din Regimentul 2 care de luptă etc. Totodată, au luptat formațiuni patriotice cu un efectiv de cca. 2.000 de oameni⁷⁰.

În Valea Prahovei, unde hitleriștii dispuneau de mari efective militare, Armata română și formațiunile de luptă patriotice au trecut la acțiune chiar în seara zilei de 23 august, îndată ce sosi vestea declanșării insurecției în Capitală. Formațiunile de luptă patriotice — din rândurile cărora făceau parte muncitorii de la întreprinderile „Vega“, „Româno-Americană“, „Astra“, „Steaua română“ — împreună cu grupuri de militari au alungat gărzile hitleriste, preluând paza sondelor și a rafinăriilor, împiedecînd hitleriștii să arunce în aer instalațiile petrolifere. În același timp, unități ale Corpului V teritorial, cărora li s-au alăturat muncitori și țărani înarmați, au trecut la lichidarea punctelor de rezistență hitleriste din întreaga Vale a Prahovei. Prin acțiuni rapide duse cu energie și prin surprindere s-a reușit ca pînă în dimineața de 24 august în întreaga zonă petroliferă paza să fie asigurată de către muncitorii înarmați și de către trupele române. În aceeași zi, ostașii români și formațiunile de luptă patriotice au atacat trupele hitleriste de la Moreni, purtînd în zilele următoare grele lupte mai ales la Pleașa și Singeriș. La 27 august, ostașii Regimentului 32 Dorobanți împreună cu muncitori înarmați au atacat bateria hitleristă antiaeriană din halta Boldești. Inamicul s-a retras spre Vălenii de Munte, fiind atacat în continuare și silit să se predea. În zilele următoare, forțele insurecționale au distrus și au scos din luptă totalitatea bateriilor antiaeriene fasciste, au obținut succese în luptele din zonele Moreni-Cîmpina-Băicoi, au lichidat rezistențele hitleriștilor din zonele gara și pădurea Buda, Scăeni — Păulești — Bucov, Chițorani și Corlătești. Unitățile fasciste respinse se retrăgeau în pădurea Păulești, unde se găseau posturile de comandă de campanie ale celor 3 divizii germane. Trupele române, în strînsă frăție de arme cu unitățile sovietice de tancuri din cadrul Frontului 2 ucrainean, care au ajuns în zonă la 29 august, au încercuit pădurea Buda și prin atacuri succesive au silit gruparea hitleristă să se predea.

În noaptea de 29—30 august, luptele din zona petroliferă au încetat: rezistențele hitleriste au fost lichidate și zona complet curățită. În ziua de 29 august, Divizia 18 infanterie română împreună cu unități înaintate ale Corpului 5 tancuri din Armata 6 tancuri de gardă sovietică au atacat trupele hitleriste ce blocau Ploieștiul, reușind să-l despresoare⁷¹.

În cursul luptelor desfășurate între 23—30 august 1944 în Valea Prahovei au fost făcuți prizonieri 13.357 de hitleriști, printre care și 3 generali comandanți de divizie; au fost capturate 1.300 de autocamioane, nu-

⁷⁰ 23 August 1944, *Culegere de articole*, pag. 37.

⁷¹ *Idem*, pag. 96-97.

meroase trenuri cu armament, 260 de tunuri de diferite calibre. Hitleriștii au pierdut 1.500 de morți și au avut 2.300 de răniți. Pierderile forțelor insurecționale s-au cifrat la 800 de morți și răniți⁷².

O altă regiune în care s-au dus lupte grele pentru victoria insurecției armate a fost Dobrogea, în special zona litoralului. La Constanța, cu ajutorul bateriilor grele de coastă — Tirpitz — trupele hitleriste au încercat să se regrupeze. Armata română și forțele patriotice au încercuit orașul și au dezarmat trupele hitleriste. S-au dat lupte grele la Negru-Vodă, Topraisar, Medgidia etc., împotriva trupelor hitleriste care încercau să se retragă în Bulgaria. La Cerna-Vodă ostașii din Regimentul 2 grăniceri, care se îndreptau spre Capitală, sprijiniți de muncitori și țărani, au capturat puternice forțe hitleriste și au contribuit la neutralizarea vaselor germane ce se retrăgeau pe Dunăre. La Tortoman a fost încercuită și capturată o puternică coloană hitleristă ce căuta să-și deschidă drum prin Medgidia⁷³. Între 26 și 31 august, unitățile militare, sprijinite de masele populare, au nimicit prin lupte grele grupările inamice din zona Turnu-Severin—Vîrciorova—Orșova, pe care hitleriștii voiau s-o păstreze cu orice preț spre a înlesni organizarea unei noi apărări pe Carpați. În luptele din sectorul Turnu-Severin s-au remarcat cu deosebire muncitorii Atelierele C.F.R. și ai șantierului naval din localitate⁷⁴.

Acțiuni dirze și încununate de succes s-au desfășurat și în alte părți ale țării.

Într-o serie de localități din Oltenia și Banat, unitățile armatei române, formațiunile patriotice, muncitorii și țăranii au atacat trupele hitleriste și le-au dezarmat.

De-a lungul văii Dunării s-au dus lupte grele, fiind atacate și nimicite trupele hitleriste de la Giurgiu, Oltenița, Zimnicea și din alte localități, împiedecîndu-se retragerea vaselor și a coloanelor motorizate hitleriste spre apus⁷⁵.

În Transilvania au avut loc de asemenea într-o serie de localități lupte aprige împotriva hitleriștilor. La Brașov, trupele hitleriste au ocupat mai multe instituții de stat și au atacat cartierul Bod, cu scopul de a ocupa postul de radio-emisiune. Planul lor însă a fost zădărnicit prin lupta dîrză a trupelor române și a muncitorilor înarmați, care au apărat postul de radio și au curățit orașul de cotropitorii hitleriști⁷⁶. La Teliu, în fostul județ Brașov, muncitorii și țăranii înarmați au împiedecat pătunderea a trei divizii hitleriste. Ei au barat trecerea, au tăiat căile de comunicații și au obligat trupele hitleriste să se retragă. Acțiuni unite ale populației muncitoare și unităților militare locale împotriva hitleriștilor au avut loc în multe alte localități: Alba Iulia, Teiuș, Moldova Veche, gările Sofronea, Războieni—Aiud, Zimnicea etc.⁷⁷.

Lupte grele s-au desfășurat și la Arad și în defileul Păuliș—Lipova⁷⁸.

⁷² *Idem*, pag. 98.

⁷³ Arhiva I. I. P., dos. 9.

⁷⁴ „Scînteia” din 12 august 1964.

⁷⁵ 20 de ani de la eliberarea României, pag. 26.

⁷⁶ Arhiva I. I. P., dos. 9.

⁷⁷ „Scînteia” din 12 august 1964.

⁷⁸ Cpt. Petri Aurel, *Unele aspecte ale participării Armatei române la insurecția armată populară din august 1944*. Edit. Militară, 1957, pag. 104.

La data de 1 septembrie operațiunile de curățire a teritoriului țării erau terminate, rămânând numai câteva puncte de sprijin ale inamicului, în curs de lichidare, pe Dunăre, în zona Orșova și Moldova Nouă⁷⁹.

De la începutul insurecției armate și pînă la 31 august, unitățile militare române și formațiunile de luptă patriotice au capturat 56.455 de prizonieri, dintre care 14 generali și 1.224 ofițeri. În această perioadă pierderile hitleriștilor în morți s-au ridicat la peste 5.000 soldați și ofițeri.

În acest fel, peste 6 divizii germane cu o mare cantitate de armament și tehnică de luptă, printre care 282 de avioane, 498 de nave fluviale și maritime, mii de tunuri, mitraliere și mașini militare, numeroase depozite de muniții și carburanți, au fost scoase din luptă sau capturate de forțele insurecționale⁸⁰.

În perioada acțiunilor insurecționale, Armata Sovietică zdrobind și lichidînd grosul forțelor grupului de armate hitleriste „Ucraina de Sud”, încercuit în noaptea de 24 spre 25 august, urmărirea trupele hitleriste care se retrăgeau în dezordine. Pretutindeni, în orașele și satele României, eroicele unități ale Armatei Sovietice au fost întîmpinate cu entuziasm și căldură.

În ziua de 29 august, trupele sovietice au ajuns pe căile de acces spre Capitală. În întîmpinarea lor, pe șoseaua dinspre Afumați, a venit o delegație a conducerii P.C.R., în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, care i-a informat pe comandanții sovietici despre felul cum a început și cum s-a desfășurat insurecția armată. În ziua de 30 august, primele unități, iar la 31 august mari unități ale Armatelor Sovietice din Frontul 2 ucrainean au fost primite în Bucureștiul eliberat. Între acestea se număra și Divizia română de voluntari „Tudor Vladimirescu”, constituită pe teritoriul U.R.S.S. din foștii prizonieri români care și-au exprimat dorința de a lupta cu arma în mînă împotriva fascismului, pentru eliberarea României. Populația Capitalei a primit cu entuziasm, cu steaguri și flori Armata Sovietică și pe voluntarii români, ca pe prieteni și frați⁸¹.

În prima jumătate a lunii septembrie, unitățile Armatei Sovietice, înaintînd spre centrul Transilvaniei și spre granița de vest a țării, sub acoperirea unităților Armatei 1 române, care stăvileau acțiunile ofensive ale inamicului în această parte a țării, au sosit în zonele de operații și au intrat în lupte. Umăr la umăr cu glorioasa Armată Sovietică, Armata română a luptat pentru izgonirea trupelor fasciste de pe întreg teritoriul țării și a participat cu toate forțele ei la războiul antihitlerist, pînă la capitularea Germaniei fasciste.

„Poporul român — cum arăta tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — va cinsti veșnic amintirea vitejilor ostași sovietici care și-au dat viața pentru libertatea țării noastre: sîngele vărsat în comun a cimentat prietenia și alianța dintre poporul român și poporul sovietic, în lupta pentru triumful nobilei cauze a libertății popoarelor, a păcii și socialismului!”⁸²

*

⁷⁹ Arhiva C. C. al P.M.R. dos. 7989 Fond 1. (Notă).

⁸⁰ *Analele I. I. P.* nr. 4/1964, pag. 26.

⁸¹ *20 de ani de la eliberarea României*, pag. 27.

⁸² Gheorghe Gheorghiu-Dej, *A XX-a aniversare a eliberării României de sub jugul fascist*, pag. 9.

Insurecția armată din august 1944, rezultat necesar al procesului îndelungat de luptă a maselor populare împotriva regimului burghezo-moșieresc, a dictaturii militare-fasciste, a constituit o cotitură istorică în viața poporului român. Totodată ea a avut și o deosebită însemnătate internațională, sub aspect politic și militar.

La 23 august 1944 în România a fost doborâtă dictatura militară-fascistă, la cîrma țării a fost instaurat un guvern care, cu toate limitele sale, avea ca program: ieșirea României din războiul hitlerist, încheierea armistițiului cu Națiunile Unite, eliberarea țării de sub jugul fascist, acordarea de drepturi și libertăți publice, acestea fiind obiectivele principale prevăzute în platforma B.N.D. elaborată de partidul comunist.

În prima zi după insurecție au fost eliberați deținuții comuniști și ceilalți luptători antifasciști, s-a acordat libertatea presei, a întrunirilor și a organizării partidelor politice nefasciste. P.C.R. a ieșit din ilegalitate și pentru prima dată în istoria sa, a devenit participant la guvernarea țării, fiind inițiatorul și conducătorul maselor populare în vederea cuceririi de drepturi și libertăți politice. Descătușînd avîntul revoluționar al maselor, insurecția armată a creat premisele favorabile pentru ca masele populare să se organizeze sub conducerea partidului comunist și să cucerească treptat în procesul revoluției populare importante poziții politice, deschizînd drumul spre cucerirea puterii de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea și cu celelalte categorii ale oamenilor muncii. Pozițiile politice ale claselor exploatatoare au suferit o grea lovitură. În fața ofensivei revoluționare continue a maselor, ele nu s-au mai refăcut niciodată. Insurecția a reprezentat o erupție a forțelor revoluționare și o școală revoluționară în vederea luptelor de clasă ce aveau să urmeze. Energia și capacitatea de luptă a poporului român s-au concentrat în jurul forței conducătoare a luptei antifasciste, partidul revoluționar al clasei muncitoare, Partidul Comunist din România. Astfel, insurecția armată antifascistă din august 1944 a însemnat începutul revoluției populare în țara noastră.

Înfăptuirea prin insurecția armată a scoaterii României din războiul criminal antisovietic și alăturarea ei la coaliția antihitleristă a avut o însemnătate excepțională. Țara a fost ferită de prelungirea operațiilor militare pe teritoriul ei, cu toate suferințele și nenorocirile pe care acestea le-ar fi putut aduce poporului român.

Răsturnarea dictaturii militare-fasciste, ieșirea României din războiul antisovietic și alăturarea ei la coaliția antihitleristă au avut urmări foarte însemnate nu numai pe plan intern, ci și pe plan extern sub raport militar, economic, politic și moral. În calculele militar-strategice ale comandamentului hitlerist un rol deosebit avea menținerea pozițiilor din România. Prin poziția sa geografică, prin resursele sale și prin căile de comunicații, România constituia pentru Germania un bastion deosebit de important, o poziție-cheie atât pentru operațiile ei pe frontul de est, cit și pentru dominarea Balcanului, și în genere pentru războiul

pe care-l purta împotriva Națiunilor Unite“ — scriau generalul Cochet și locotenent-colonelul Paquier⁸³.

Comandamentul hitlerist și guvernul fascist din România în urma desfășurării evenimentelor pe frontul de est, în zona fortificată Focșani, Nămolosa, Brăila și în continuare pe Dunăre, pînă la vărsarea în Marea Neagră, luaseră măsuri speciale de apărare în vederea organizării pe acest aliniament a unei linii de rezistență⁸⁴. Alte linii succesive de apărare erau prevăzute a fi organizate în interiorul țării.

Insurecția armată victorioasă a zădărnicit realizarea acestor planuri, contribuind în mod hotărîtor la faptul că operațiile militare pe teritoriul român au mai durat mai puțin de două luni. Referindu-se la importanța insurecției armate din România, postul de radio Moscova spunea într-un comentariu transmis la 25 august 1944: „Ieșirea României din axă are importanță covârșitoare nu numai pentru această țară, ci pentru întreaga regiune a Balcanilor, deoarece prin această lovitură se prăbușește întregul sistem de dominație german din sud-estul Europei“⁸⁵. În același sens relatea și radio Londra, la 24 august 1944: „Întregul front german din Balcani se va prăbuși... Drumul spre Bulgaria, Iugoslavia de est și Ungaria este deschis. De asemenea, Dunărea este nu mai puțin deschisă Armatei Roșii, iar cîmpia Bulgariei și Budapesta sînt direct amenințate“⁸⁶. „Vocea Americii“ aprecia că „atunci cînd se va scrie istoria, actul de la 23 august va fi consemnat ca un factor important în desfășurarea acestui război“⁸⁷. Documentele vremii vorbesc despre sentimentul de bucurie și încurajare al forțelor antifasciste din diferite țări manifestat la aflarea vestei despre victoria insurecției armate din România. Evenimentele de la 23 august au accentuat descurajarea și demoralizarea în tabăra adversă. Înșiși hitleriștii, cuprinși de furie, au fost nevoiți să recunoască gravele consecințe ale insurecției victorioase pentru situația Germaniei și a aliaților săi. Într-un raport către Hitler, întocmit de generalii Keitel și Guderian, se arată că evenimentele de la 23 august 1944, „pe lângă consecințele imediate de ordin militar, au produs în același timp și o răsturnare de fronturi extrem de periculoasă, ce va duce la pierderea teritoriului nu numai al României, ci și al Bulgariei, Iugoslaviei și Greciei, punînd în pericol toată armata germană din Balcani“⁸⁸.

Dînd o puternică lovitură forțelor hitleriste, insurecția armată victorioasă din România a înlesnit Armatei Sovietice înaintarea rapidă pe o mare adîncime, pînă la granițele României cu Bulgaria și Iugoslavia și în apropiere de cele cu Ungaria, granițe care din primele zile ale insurecției au fost acoperite de trupele Armatei române pentru împiedecarea pătrunderii trupelor hitleriste.

Doborînd dictatura militară-fascistă, poporul român a devenit un participant activ, cu toate resursele sale umane și economice, la războiul împotriva Germaniei hitleriste, aducînd contribuția sa la obținerea victo-

⁸³ „Cahier France-Roumanie”, nr. 5, din septembrie-octombrie 1946, pag. 40; Analele I. I. P. nr. 4/1964, pag. 24.

⁸⁴ Arhiva M. F. A. — M. St. M., „Cîmpul de bătălie F.N.B. (ianuarie-martie 1944); Analele I. I. P. nr. 4/1964, pag. 25.

⁸⁵ 20 de ani de la eliberarea României, pag. 27—28.

⁸⁶ Analele I. I. P. nr. 4/1964, pag. 30.

⁸⁷ 20 de ani de la eliberarea României, pag. 28.

⁸⁸ Analele I. I. P. nr. 4/1964, pag. 31.

riei de către coaliția antihitleristă în cel de al doilea război mondial. Timp de 260 zile, două armate române, un corp aerian, flotila de Dunăre și alte unități și formațiuni militare, însumând un efectiv de peste 360.000 de ostași și ofițeri, au luptat alături de Armata Sovietică pentru izgonirea de pe teritoriul țării a trupelor fasciste și apoi dincolo de granițele patriei, pe teritoriul Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste. Trupele române au străbătut peste 1.000 km. au forțat 12 cursuri de apă, au traversat 17 masive muntoase, au eliberat 3.831 localități, dintre care 53 orașe, provocînd inamicului pierderi mari în oameni și tehnică de luptă. Pierderile pricinuite inamicului se ridică la 136.529 de oameni, dintre care aproape 118.000 de prizonieri. Jertfele de sînge ale poporului român în acest război drept, eliberator, s-au ridicat la 167.525 de morți, răniți și dispăruți. Contribuția economico-financiară a României la războiul antihitlerist (valoarea armamentului, a munițiilor, a subzistențelor, a carburanților, lubrefianților, a mijloacelor de transport și a altor materiale militare) a fost evaluată la 417.611.000 dolari, iar pagubele cauzate bunurilor publice și private de trupele fasciste la 350.000.000 dolari. (Total: circa 106,5 miliarde lei, valută din 1938). Ostașii și ofițerii români, care au luptat pe frontul antihitlerist, au simțit permanent sprijinul întregului popor. Chemarea P.C.R. „Totul pentru front, totul pentru victorie!” a fost urmată cu însuflețire de muncitori, țărani și intelectuali, de toți oamenii muncii, care, învingînd greutățile economice și politice, au sprijinit cu hotărîre efortul României în războiul antihitlerist.

Victoria strălucită a insurecției armate din august 1944, organizată și condusă de partidul comunist, răsturnarea dictaturii militare-fasciste, intrarea României cu întregul său potențial de luptă militar și economic în războiul dus împotriva Germaniei hitleriste, au făcut să crească prestigiul internațional al României democratice, al forțelor progresiste ale poporului în frunte cu Partidul Comunist Român.

Evenimentele istorice de acum două decenii au relevat cu deosebită pregnanță meritul Partidului Comunist Român, inițiatorul, organizatorul și conducătorul insurecției armate. Bazîndu-se pe învățătura marxist-leninistă și pe propria-i experiență de luptă, încrezător în capacitatea și forța maselor populare, partidul comunist s-a orientat just în împrejurările grele și complexe din momentul istoric dat, asigurînd victoria insurecției și maximum de contribuție a poporului român la nimicirea fascismului, o cauză care avea în același timp un caracter profund patriotic și internaționalist.

Prin victoria insurecției armate antifasciste a fost pusă piatra de temelie a patriei noastre puternice și înfloritoare de azi. În procesul revoluției populare, început cu actul istoric din august 1944, Partidul Comunist Român, deținînd neclintit inițiativa și rolul conducător, a desfășurat o intensă activitate organizatorică, politică și ideologică în rîndurile maselor largi populare, în vederea educării și călirii lor revoluționare, a mobilizării acestora la lupta pentru consolidarea și dezvoltarea cuceririlor democratice în interesul poporului român, a independenței și suveranității sale.

Procesul de desfășurare a revoluției populare în țara noastră a cunoscut după insurecție un curs neîntrerupt. Forțele de bază insurecționale răsturnând dictatura militară-fascistă și pornind la zdrobirea hitleriștilor nu au părăsit armele. Imediat după 23 august a sporit considerabil numărul formațiunilor de luptă patriotice, acestea s-au înarmat cu armament automat, primit de la unitățile militare române sau din capturile de la hitleriști, s-au călit și experimentat în acțiuni, au întărit brațul înarmat al clasei muncitoare, cucerindu-și un prestigiu evident în rîndurile maseilor. Ca urmare a participării Armatei române la înfăptuirea insurecției armate și în continuare la războiul antihitlerist, precum și a creșterii influenței P.C.R. în rîndurile ostașilor și ofițerilor, marea burghezie și moșierimea nu se mai putea bizui pe armată pentru a lovi în lupta revoluționară a maselor. Partidul comunist, elaborînd în spiritul creator al învățăturii marxist-leniniste o strategie și tactică adecvată noilor condiții istorice din țara noastră, a luat o serie de măsuri concrete pentru realizarea sarcinei de bază a revoluției populare, care în prima sa etapă viza lichidarea rămășițelor feudale și desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice, înfăptuirea unui șir de reforme democratice menite să deschidă larg drumul progresului economic și social⁸⁹. Masele populare au luat cu asalt primăriile, preturile și prefecturile înlăturînd din conducerea acestora, împotriva voinței majorității reacționare din guvernele de pînă la 6 martie 1945, elementele reacționare, înlocuindu-le cu oameni devotați intereselor oamenilor muncii, au ocupat cu forța pămînturile moșierești și au înfăptuit pe cale revoluționară reforma agrară. Valul luptei revoluționare a maselor a crescut neconținut, a înlăturat succesiv de la cîrma țării trei guverne cu majoritate reacționară, impunînd, în pofida amenințărilor și gloanțelor reacțiunii, instaurarea la 6 martie 1945 a regimului democrat-popular.

Succesul forțelor democratice avînd ca rezultat instaurarea guvernului democratic, condus de dr. Petru Groza, în care reprezentanții clasei muncitoare dețineau majoritatea, a deschis calea unor noi cuceriri revoluționare și profunde transformări de ordin economic, social și politic. La sfîrșitul anului 1947 a fost înlăturată monarhia, România proclamîndu-se Republică Populară.

Insurecția armată din august 1944, instaurarea la 6 martie 1945 a regimului democrat-popular, înlăturarea monarhiei și proclamarea la 30 decembrie 1947 a Republicii Populare Române, au fost rezultatul unui proces istoric obiectiv, al luptei maselor populare conduse de partidul marxist-leninist al clasei muncitoare.

Revoluția populară victorioasă începută odată cu insurecția armată din august 1944, a dus la prefacerea radicală a configurației României, a poziției și rolului ei în concertul țărilor lumii.

P. B.

⁸⁹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1959–1961*, pag. 11.